

Dr. Ujhelyi Dávid*

ÉRTEM A VICCET, CSAK NEM SZERETEM, AVAGY VAN-E SZÜKSÉG PARÓDIAKIVÉTELRE A MAGYAR SZERZŐI JOGBAN?

„Parody is the tribute that
mediocrity pays to genius.”¹

– Richard A. Bernstein / Oscar Wilde

I. Bevezetés

Jelen tanulmány elkészítését és a mögötte álló kutatás lefolytatását több tényező is indokolta. Mindenekelőtt: a paródia kérdése a magyar szerzői jogban szinte érintetlen terület. Szinte érintetlen, hiszen a magyar jogirodalomban Grad-Gyenge Anikó és Faludi Gábor a jelen tanulmányban hivatkozott munkáikban értékes gondolatokkal járultak hozzá a felhasználási mód² szerzői jogi megítéléséhez, Mezei Péter a *fair use-tesztet* kiveséző, nem kevésbé kiváló tanulmányában pedig ugyancsak foglalkozik a paródiával – bár elsősorban az Egyesült Államok viszonylatában. Emellett a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) három szakvéleményével ugyancsak gazdag megállapításokat tett a paródiával kapcsolatban, illetve a Gyertyánfy Péter által szerkesztett Nagykommentár szintén érinti ezt a problémakört.

Ezen, jelen tanulmányban is feldolgozott források jelentős része – leegyszerűsítve – akként foglal állást a paródiával kapcsolatban – amelynek egyébként elenyésző bírói gyakorlata van csak hazánkban –, hogy nevesített szabad felhasználási esetként való szerepeltetése a szerzői jogi törvényben felesleges. Ugyanakkor egy olyan felhasználási módról beszélünk, amely nemcsak több évszázados hagyományokkal rendelkezik, hanem – ahogy jelen tanulmány ezt bizonyítani is igyekszik majd – különösen értékes, és a külföldi jogban is jellemzően elismerésben részesül.

* Ujhelyi Dávid az Igazságügyi Minisztérium Versenyjogi, Fogyasztóvédelmi és Szellemi Tulajdonjogi Főosztályának szerzői jogi szakreferense, továbbá a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának megbízott oktatója. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem azonosak a fenti intézmények álláspontjával. A szerző szeretne köszönetet mondani *Grad-Gyenge Anikónak* a tanulmánnyal és annak megállapításaival kapcsolatban tett értékes észrevételeiért. Az internetes hivatkozások utolsó elérési ideje egységesen 2017. április 5.

¹ *Geri J. Yonover*: The „Dissing” of Da Vinci: The Imaginary Case of Leonardo v. Duchamp: Moral Rights, Parody, and Fair Use. *Valparaiso University Law Review*, 29. évf. 2. sz., 1995, p. 969 (Richard A. Bernstein fogalmazza át Oscar Wilde híres gondolatát).

² A tanulmány a paródiára a követhetőség kedvéért következetesen felhasználási módként hivatkozik, tekintve, hogy egy speciális átdolgozásról van szó. Ugyanakkor bizonyos kontextusban inkább felhasználási célként értelmezendő.

A fentiekre tekintettel talán érthető, hogy felmerült a kérdés: a magyar szerzői jog valóban mindenféle elismerés nélkül hagyja-e ezt az értékes felhasználási módot, illetve ha erre a kérdésre igenlő választ kapunk, akkor mi lehet ennek az oka, esetleg jogdogmatikai háttere? Ugyancsak érdekesnek és eredményessége esetén értékesnek is tűnik a paródia szerzői jogi megítélését nemzetközi szinten is megvizsgálni, illetve összehasonlítani a vizsgálat útján feltárt eredményeket.

Mindezek alapján jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy a magyar dogmatikai megközelítés feltárása és a külföldi megoldások vizsgálata útján megpróbáljon választ adni a címében is feltett kérdésre, miszerint van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban.

Ennek megfelelően a jelen tanulmány II. fejezete az Európai Unió paródiával kapcsolatos joggyakorlatát, illetve a Deckmyn-döntés következményeit vizsgálja, III. fejezete igyekszik áttekinteni, hogy az európai, illetve a jelentősebb angolszász jogi hagyományokon nyugvó országok szerzői jogi jogszabályai miként közelítik meg a paródia kérdését – különös figyelmet fordítva itt az Egyesült Államokra. A IV. fejezet a paródia hazai szerzői jogi megítélésével foglalkozik, végül az V. fejezet tartalmazza a konklúziót.

A tanulmány ugyanakkor csak érintőlegesen tér ki a paródia alapjogi megítélésére és kapcsolataira, az Európai Unió paródiakivételét tartalmazó Infosoc-irányelvre³ és annak történetére, illetve a személyhez fűződő jogok jelentőségére. Továbbá jelen tanulmány kizárólag a szerzői jogi értelemben vett paródiára koncentrál, az elsősorban személyiségi jogokat érintő esetek és jogforrások feldolgozása meghaladja a dolgozat kereteit.

II. A paródia megítélése az Európai Unió jogának szemszögéből

1. Az Európai Unió Bírósága a szerzői jogok területén a közelmúltban hozott ítéleteiben egyre szabadabban és rugalmasabban értelmezi az uniós jogot.⁴ Ebbe a sorba minden további nélkül beleillik a Deckmyn-ügyben⁵ hozott döntés is, amely a paródia uniós szerzői jogi megítélésével foglalkozik.

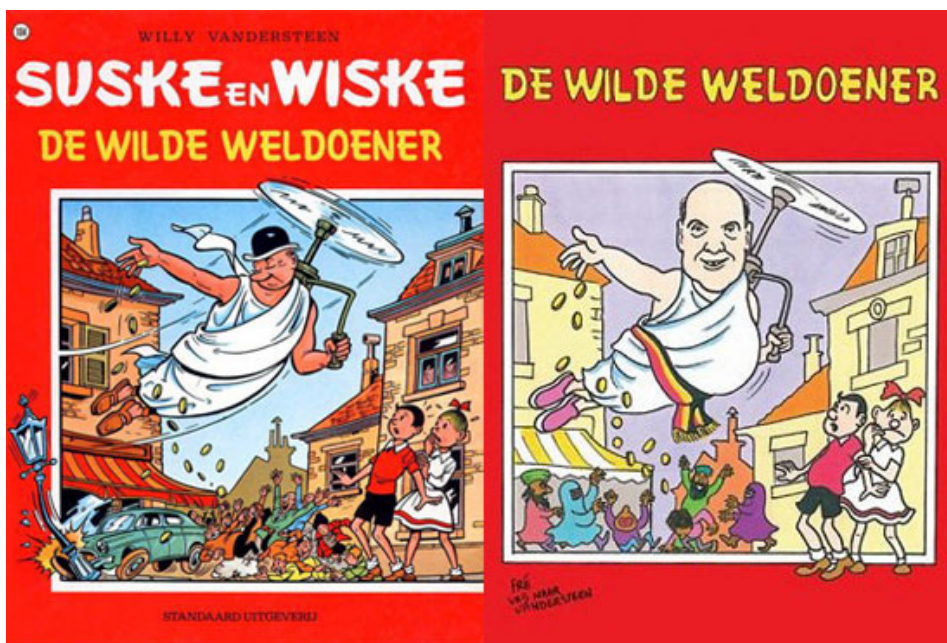
Az alapeljárás tárgyát képező jogvita tényállása szerint Johan Deckmyn, a *Vlaams Belang* elnevezésű politikai párt tagja egy 2011. január 9-én tartott ünnepségen 2011. évi naptárakat osztogatott a jelenlévők között. A kérdéses naptárak borítóin Willebord Vandersteen belga képregényrajzoló egy híres és közismert alkotása, a *Suske en Wiske* (magyarul: Bob és Bobette) képregényfüzetek *De Wilde Weldoener* (magyarul: A vad jótevő) című, 1961. évi

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (a továbbiakban: Infosoc-irányelv). Elérhető: <https://goo.gl/iF5zJ>.

⁴ L. még pl. a C-466/12. *Svensson v. Retriever Sverige AB*- (elérhető: <http://goo.gl/SpD6Ls>), a C-348/13. sz. *BestWater International GmbH v. Michael Mebes*- (elérhető: <http://goo.gl/ydqSVU>), a C-160/15. *GS Media BV v. Sanoma Media Netherlands BV*- (elérhető: <http://goo.gl/9UjpHx>) vagy a C-174/15. *Vereniging Openbare Bibliotheken v. Vereniging Nederlands Uitgeversverbond*-ügyben (elérhető: <https://goo.gl/mG1is>) hozott döntést.

⁵ C-201/13. *Johan Deckmyn v. Vandersteen*. Elérhető: <http://goo.gl/lSMDI7>.

egyik számának átdolgozása szerepelt.⁶ A borítón Gent város akkori polgármestere, Daniël Termont volt látható, amint az eredeti műhöz igen hasonló körülmények között – tógába öltözve, egy repülőalkalmatossággal a hátán, a háttérben hasonló kontúrú épületek előtt – pénzt szór szét burkába öltözött hölgyek vagy turbánt viselő, színes bőrű férfiak – vagyis nyilvánvalóan muszlim emberek – között,⁷ miközben fehér bőrű fiatalok az eredeti művön ábrázolt gyermekekhez ugyancsak hasonló megrökönyödéssel és aggodalommal figyelik tevékenységét.

1. ábra: Willebord Vandersteen eredeti képregénye (balra) és a J. Deckmyn által osztogatott naptár (jobbra) (forrás: europeanlawblog.eu)

Tekintettel arra, hogy az eredeti szerző örökösei – mint a szerzői jogok jogosultjai –, a borítón dolgozó grafikus és a kiadó (mint felperesek)⁸ szerint Deckmyn felhasználása sérti a szerzői jogukat, polgári peres eljárást indítottak a brüsszeli elsőfokú bíróság (*Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel*) előtt. A fellebbviteli ügyben eljáró bíróság a fentiekben kifejtett

⁶ *Josef Drexler*: European and International Intellectual Property Law between Propertization and Regulation: How a Fundamental-Rights Approach Can Mitigate the Tension. *The University of the Pacific Law Review*, 47. évf., 2016, p. 211.

⁷ *Catherine Seville*: The Space Needed for Parody within Copyright Law – Reflections Following Deckmyn. *National Law School of India Review*, 27. évf., 2015, p. 9.

⁸ *Mezei Péter*: Paródia az Európai Bíróságon. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2014. június 23. Elérhető: <https://goo.gl/2U762f>.

felhasználást – annak ellenére, hogy a belga nemzeti jogban van paródiakivétel – szerzői jogi jogsértésnek minősítette, és az alperest kényszerítő bírság terhe mellett annak abbahagyására kötelezte. Az alperesek a döntés ellen fellebbezéssel éltek, az ügyben eljáró brüsszeli fellebbviteli bíróság (*Hof van Beroep te Brussel*) pedig az alábbi kérdésekkel fordult az Európai Unió Bíróságához.⁹

1. Önálló uniós jogi fogalom-e a paródia fogalma?
2. Amennyiben igen, úgy a paródiának meg kell-e felelnie a következő feltételeknek vagy ismérveknek:
 - eredeti, sajátos jellegről (eredetiség) kell tanúskodnia,
 - mégpedig úgy, hogy a paródia észszerűen ne legyen az eredeti mű szerzőjének tulajdonítható,
 - szórakoztatásra vagy kigúnyolásra kell irányulnia, függetlenül attól, hogy az ennek során adott esetben kinyilvánított kritika az eredeti művet vagy valamely más dolgot vagy személyt érinti-e,
 - meg kell jelölni a parodizált mű forrását?
3. Meg kell-e felelnie valamely műnek további feltételeknek vagy ismérveknek is ahhoz, hogy paródiának lehessen tekinteni?

A 1994. évi belga szerzői jogi törvény 22. § (1) bek. 6) pontja alapján a nyilvánosságra hozott művek tekintetében a szerző nem tiltakozhat műve paródiája, karikatúrája vagy utánzata ellen, amennyiben azt a jó erkölcs követelményeivel összhangban készítik. Pedro Cruz Villalón főtanácsnok az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: Bíróság) címzett főtanácsnoki indítványában kihangsúlyozza, hogy a másodfokú bíróság kérdéseiben a nemzeti jogszabály jó erkölccsel kapcsolatos fogalmának értelmezésével, továbbá a személyhez fűződő jogok és a háromlépcsős teszt az eset megítélésében betöltött szerepével – az arra vonatkozó hatáskör hiányában – nem foglalkozik,¹⁰ a Bíróság pedig ugyancsak ezt az utat követte.

Ennek megfelelően a későbbiekben a Bíróság elsősorban az Infosoc-irányelv rendelkezéseire tekintettel válaszolt az eljáró bíróság által feltett kérdésekre. Az irányelv 5. cikk (3) bek. k) pontja a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés – illetve annak egy speciális formája, a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétel – alól enged kivételt a karikatúra, paródia vagy utánzat céljából történő felhasználás esetében.¹¹

⁹ *Jonathan Griffiths: Fair dealing after Deckmyn – The United Kingdom's Defence for Caricature, Parody or Pastiche.* In: *Sam Ricketson, Megan Richardson* (szerk.): *Research Handbook on Intellectual Property in Media and Entertainment*, Edward Elgar, 2017, p. 5. Elérhető: <http://goo.gl/XcddE7>.

¹⁰ Pedro Cruz Villalón főtanácsnoki indítványa a C-201/13. sz. ügyben, 2014. május 22. Elérhető: <http://goo.gl/VmKS9g>. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy egy nemzeti bíróság döntés esetében ez a szempont nem hagyható figyelmen kívül.

¹¹ Infosoc-irányelv 5. cikk (3) A tagállamok a 2. és a 3. cikkben szabályozott jogok vonatkozásában az alábbi esetekben kivételt, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg: k) karikatúra, paródia vagy utánzat készítésének céljára történő felhasználás.

Az első kérdéssel kapcsolatban a Bíróság – összhangban Villalón főtanácsnok álláspontjával – kifejti, hogy a paródia fogalma nincs az irányelvben tisztázva, és az irányelv nem is utal vissza a tagállami jogra, így azt „az Európai Unióban önállóan és egységesen kell értelmezni”, azt „az uniós jog önálló fogalmának kell tekinteni”,¹² tekintettel az irányelv (32) preambulumbekzdésében lefektetett célokra és elvekre, úgy mint a működőképes belső piac biztosítása és a kivételek és korlátozások koherens alkalmazása.¹³

A Bíróság a második és harmadik kérdésre összevonva válaszolt. Eszerint a paródia pontos definícióját az Infosoc-irányelv nem tartalmazza, így az állandó ítélkezési gyakorlatnak megfelelően azt az általános nyelvhasználatban elfogadott szokásos jelentése szerint kell értelmezni,¹⁴ tehát nem kap konkrétabb kapaszkodót a tagállami jogalkalmazó a paródia megközelítéséhez. Emellett Villalón főtanácsnok, a Bíróság későbbi álláspontjával összhangban, indítványának 42. pontjában kifejti, hogy az ügy megítélésének szempontjából a paródia, az utáztat és a karikatúra fogalmának elhatárolása indifferens is, mivel „a három fogalom túlságosan hasonló ahhoz, hogy különbséget lehessen tenni közöttük”, illetve az irányelv kivétele egyébként is mindhármát lefedi. Különösen érdekes ez annak fényében, hogy a rendelkezésre álló, paródiatárgyú esetjogban jellemzően nagy hangsúlyt kap az, hogy az adott felhasználás paródiának vagy utáztatnak minősül-e.

Továbbá a paródia mint önálló uniós jogi fogalom értelmezésénél a Bíróság elveti a második kérdésben felvetett kritériumokat, és megállapítja, hogy fogalom nem függ olyan jellemzőktől, mint az eredeti, sajátos – pontosabban: egyéni, eredeti – jelleg, a paródia az eredeti műre vagy másra való irányultsága, vagy a forrásmegjelölés.¹⁵ Két olyan sajátosság kerül viszont kiemelésre a döntés 33. pontjában, amelynek az uniós jogi paródiának meg kell felelnie. Ennek megfelelően a paródia a) *egy létező szerzői művet idéz fel úgy, hogy érzékelteti az e műtől való eltéréseket, és b) humort vagy gúnyt fejez ki.*¹⁶ Ehhez még hozzáteszi a Bíróság, hogy a paródia nem sértheti a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvét – hiszen a szerző jogszerűen tiltakozhat az ellen, hogy művét diszkriminatív tartalmakkal kössék össze, bár itt a Bíróság már a személyhez fűződő jogok határterületén jár –, illetve az Infosoc-irányelv (31) preambulumbekzdésében található „megfelelő egyensúly” követelményének is eleget kell tennie. Jelen esetben ezen egyensúlyt a szerzőknek az irányelvben – elsősorban

¹² Mezei Péter: Vicces kedvében van az Európai Unió Bírósága. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2014. szeptember 10. Elérhető: <https://goo.gl/EuEpxE>.

¹³ Richard Arnold, Eleonora Rosati: Are national courts the addressees of the Infosoc three-step test? Journal of Intellectual Property Law & Practice, 10. évf., 2015, p. 747. Elérhető: <http://goo.gl/DZMPm0>.

¹⁴ Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban. In: Kőhidi Ákos, Keserű Barna Arnold (szerk.): Tanulmányok a 65 éves Lenkovic Barnabás tiszteletére. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó, Győr; Budapest, 2015, p. 112.

¹⁵ Az angolszász terminológia ez utóbbi paródiafajtákat weapon-, illetve target parody-ként ismeri. L. pl. Anna Spies: Revering Irreverence – A Fair Dealing Exception for Both Weapon and Target Parodies. UNSW Law Journal, 34. évf. 3. sz., 2011, p. 1123.

¹⁶ Georgios I. Zekos: Copyrights and Trademarks in Cyberspace – A Legal and Economic Analysis. Chicago-Kent Journal of Intellectual Property, 15. évf., 2016, p. 341.

a 2. és a 3. cikkben – biztosított jogai, jogos érdekei, továbbá a véleménynyilvánítás szabadsága között kell biztosítani, ami viszont az ügy konkrét körülményeihez képest az eljáró bíróság feladata.¹⁷

A Bíróság olvasatában, illetve a fentiekben kifejtettek alapján tehát egy paródiacélú felhasználás akkor nem jogsértő, ha

1. *nem ütközik a nemzeti jogba, vagyis az adott tagállamban van paródiakivétel (itt ki kell térni arra, hogy a nemzeti jogban a paródiának teret adó kivételnek ezen túlmenően összhangban kell lennie a döntésben lefektetettekkel, ahogy azt a későbbi német példa is mutatja);*¹⁸
2. *megfelel a paródia mint uniós jogintézmény feltételeinek (az eredeti mű felidézése, humor vagy gúny kifejezése);*
3. *megfelelő érdekegyensúlyt alakít ki az érdekelteltek között, és nem diszkriminatív.*¹⁹

A Bíróság Deckmyn-ügyben hozott döntését támogató és kritizáló hangok egyaránt követték. A European Copyright Society tagjai közzétett véleményükben kifejtik, hogy álláspontjuk szerint szükség van a kivételek és korlátozások teljes harmonizációjára, és üdvözlük a Bíróság célhoz kötött és nem szűk értelmezését a döntés meghozatala során, továbbá kiemelik, hogy a háromlépcsős teszt alternatív, megengedőbb értelmezést igényel a kivételek megítélése során.²⁰ A Bíróság egyébként több megelőző eset kapcsán, így a Premier League-²¹ és az Ulmer-ügyben²² is kiállt a kivételek tágabb, rugalmasabb értelmezése mellett. Faludi ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az átvétel mennyisége fontos szempont a szerzői jogi paródia megítélésénél, ugyanis a parodistának eleget kell átvennie a műből ahhoz, hogy azt felidézze, de csak addig szabad az eredeti műből meríteni, amennyi a felidézéshez feltétlenül szükséges.²³ Mezei álláspontja szerint a paródia fogalmát nem az uniós értelmezés hangsúlyozásával lenne szükséges megközelíteni, hanem az irányelvnek a definícióval kapcsolatos hallgatását úgy kellene tekinteni, hogy a tagállamok autonóm megközelítése körébe utalja azt.²⁴ A Bíróság egyébként tekintettel arra, hogy a szerzői jogi védelem feltét-

¹⁷ *Eleonora Rosati*: Just a Laughing Matter? Why the Decision in Deckmyn is broader than parody. *Common Market Law Review*, 52. évf, 2015, p. 515–518.

¹⁸ Különös tekintettel arra, hogy az Infosoc-irányelvben lefektetett kivételeken túlmenően, tágabban nincs lehetőségük a tagállamoknak kivételt vagy korlátozást beiktatni. L. *Bernd Justin Jütte*: The EU's Trouble with Mashups – From Disabling to Enabling a Digital Art Form. *Journal of Intellectual Property, Information Technology & E-Commerce Law*, 5. évf. 3. sz., 2014, p. 180.

¹⁹ *Griffiths*: i. m. (9), p. 5.

²⁰ Opinion on The Judgment of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn. European Copyright Society, 2014a, p. 2–4. Elérhető: <https://goo.gl/BH79v6>.

²¹ C-403/08. és C-429/08 (egyesített ügyek). *Football Association Premier League Ltd v. QC Leisure*. Elérhető: <https://goo.gl/8cTzAT>.

²² C-117/13. *Technische Universität Darmstadt v. Eugen Ulmer KG*. Elérhető: <https://goo.gl/LyyNhA>.

²³ *Faludi*: i. m. (14), p. 97, 115.

²⁴ *Mezei Péter*: Paródia az Európai Bíróságon. In: *Homoki-Nagy Mária, Hajdú József* (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016, p. 469–475.

elei nincsenek harmonizálva, nem nevesítette külön feltételként az átdolgozott mű szempontjából az egyéni, eredeti jelleg meglétét, ez persze a magyar és jellemzően a külföldi szerzői jogi dogmatikából kiindulva kézenfekvő.

Összefoglalva tehát a Bíróság a paródia értelmezését viszonylag liberális szűrőn keresztül végezte el,²⁵ ennek során kifejezetten tág mozgásteret hagyott a tagállamoknak saját paródiakivételeik értelmezésére vagy megalkotására. Ezzel kapcsolatban pedig indokolt és aktuális lehet annak megvizsgálása, hogy a magyar szerzői jogi rezsimben van-e szükség a paródiakivétel átültetésére, és ha van, akkor az milyen módon, milyen normaszöveg megalkotásával hajtható végre.

2. A Deckmyn-ügyben hozott döntés után három évet kellett arra várni, hogy annak a tagállami joggyakorlatra gyakorolt hatását egy tagállami ítéleten keresztül figyelhessük meg. A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*Bundesgerichtshof*) 2016. július 28. napján meghozott ítélete²⁶ viszont számos ponton érinti az Európai Unió Bírósága által a paródia kapcsán kifejtetteket, és azok tagállami jogban való alkalmazhatóságát. Az eset történeti tényállása szerint a „Promis auf fett getrimmt” online versenyre olyan pályaművek megalkotását és feltöltését várták, amelyeken hírességek fényképeit kövérítik meg digitális képalkotás segítségével. Az egyik nevezett pályaművel kapcsolatban az eredeti mű szerzője peres eljárást kezdeményezett.²⁷

A Deckmyn-döntés fényében különösen jelentőségteljes volt, hogy az eljáró bíróság a német általános szabad felhasználási eset (*Frei Benutzung*) paródiával kapcsolatos korábbi értelmezéséhez fog ragaszkodni, vagy áttemeli az Európai Unió Bírósága által kidolgozott tételeket.

Az eljáró bíróság döntésében kimondta,²⁸ hogy annak ellenére, hogy a szabad felhasználás számos más felhasználási esetkör is lefed, és a német jogtudomány azt sokkal inkább a szerzői jog belső korlátjának tartja, nem pedig egy egyszerű kivételnek a védelem alól, a német szerzői jogi törvény²⁹ 24. cikkét – amely egy általános szabad felhasználási esetet tartalmaz – ettől függetlenül paródiakivételként kell kezelni, és ezáltal az uniós jog is megfelelően alkalmazandó. Ezen túlmenően a bíróság elvetette korábbi, kialakult gyakorlatát, és saját paródiakivételét a Deckmyn-esetben meghatározott irányvonalak³⁰ mentén értelmezte. Így a paródiacélú átdolgozásnak már nem kell önmagában szerzői jogi védelmet élvező művet létrehozni, illetve elhagyta az eredeti műre való irányultság és az eredeti mű üzenetének eltorzításával kapcsolatos követelményeket is.

²⁵ *Raquel Xalabarder*: The Role of the CJEU in Harmonizing EU Copyright Law. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 47. évf., 2016, p. 638.

²⁶ *Bundesgerichtshof*, I ZR 9/15, 2016. Elérhető: <https://goo.gl/grl4wI>.

²⁷ *Eleonora Rosati*: Parody and free use in Germany: Federal Court of Justice decides first parody case after Deckmyn. The IPKat, blogbejegyzés, 2016. szeptember 6. Elérhető: <https://goo.gl/iKHkZD>.

²⁸ *Ujhelyi Dávid*: Paródiával kapcsolatos döntés született Németországban. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2016. szeptember 7. Elérhető: <https://goo.gl/xzf4Mm>.

²⁹ Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273) (a továbbiakban: UrhG.).

³⁰ *Andrea Seucan*: The concept of parody. *Juridical Tribune*, 5. évf. 1. sz., 2015, p. 103.

A bíróság kitért még az érdekek egyensúlyozásának követelményére is. Így egyrészt a szerző bíróság előtt érvényesíteni kívánt igénye és egyébként érdekei mellett szól, hogy a paródia az eredeti mű eltorzításával jött létre – és itt már bizony a személyhez fűződő jogokat is szem előtt kell tartani –, illetve a szerzőnek jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy az esetleges személyiségi jogi jogsértéssel őt ne hozzák kapcsolatba – értve itt a fényképen szereplő hölgy személyiségi jogait –, illetve azt, hogy a parodizáló nem közvetlenül az eredeti művel kapcsolatban fogalmazott meg kritikát. Ugyanakkor a parodista véleménynyilvánításhoz fűződő jogát³¹ szintén szükséges szem előtt tartani, továbbá azt is, hogy a szerzői jog nem lehet a politikai korrektség cenzúrázásának eszköze a jogosultak kezében.³²

A Bundesgerichtshof végül a felhasználás jogszerűségének kérdésében nem foglalt állást, hanem új eljárásra utasította az ügyben a korábbiakban eljáró bíróságot, amely bíróság a felhasználást – ezek szerint hibásan – a régi, paródiával kapcsolatos joggyakorlat alapján ítélte meg. Így ha az ügy végére nem is került pont, a Bundesgerichtshof megállapította, hogy a Deckmyn-döntésben kidolgozott, a paródiakivételekkel kapcsolatos értelmezési irányt³³ a nemzeti, tagállami jogokban is alkalmazni kell, még akkor is, ha az jelentős mértékben ellentétes a korábbi bírói gyakorlattal.

III. Paródia a külföldi jogban

Ahhoz, hogy magabiztos választ lehessen adni a tanulmány által felvetett kérdésre, vagyis arra, hogy szükség van-e a magyar szerzői jogban egy paródiakivételre, jó kiindulópontot adhat annak ismerete, hogy egyrészt a környező európai országok, másrészt pedig az angolszász jogrendszeren alapuló, kiterjedtebb gyakorlattal rendelkező országok elismerik-e a paródiacélú felhasználásokat saját nemzeti jogszabályaikban, és ha igen, milyen formában, milyen követelmények, feltételek között.

III.1. Paródia a kontinentális Európában

Európa – ellentétben az angolszász jogrendszerű országokkal – igencsak színes képet mutat a szerzői jogi paródiák viszonylatában, bár az alaposabb vizsgálat eredményeként egyértelműen megállapítható, hogy összességében mégis egy irányba mutató szabályozásoknak lehetünk tanúi. Guido Westkamp az Infosoc-irányelv átültetésével kapcsolatban készült ta-

³¹ L. még: *Andromachi Kampantai*: Trademark Parody: Limit to the Concept of Dilution or Inherent Right of the Public? UK Law Students Review, 3. évf. 1. sz., 2015, p. 52.

³² L. a Bundesgerichtshof döntésének 37. bekezdését, p. 18.

³³ Limitations and exceptions as key elements of the legal framework for copyright in the European Union – Opinion on The Judgment of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn. European Copyright Society, 2014b, p. 2–3. Elérhető: <https://goo.gl/ZjImEb>.

nulmányában³⁴ öt egymástól jól elhatárolható kategóriába osztja az Európai Unió akkori tagállamait az irányelv 5. cikk (3) bek. k) pontjában található kivétel átültetésének szempontjából.

Ennek megfelelően vannak országok, amelyek a) kifejezett paródiakivétellel rendelkeznek – mint Franciaország vagy Litvánia –, vagy b) ugyan jogszabályi szinten nem nevesítenek paródiakivételt, de a bírói gyakorlatukban kifejezetten megengedőek az ilyen típusú felhasználásokkal szemben – így tipikusan a skandináv országok –, vagy c) olyan általános jellegű kivétellel, szabad felhasználási esetekkel rendelkeznek, amely ugyan nem, vagy nem kifejezetten nevesíti a paródiát, de a felhasználás oda beilleszhető – mint Németország –, vagy d) egy másik nevesített szabad felhasználási eset körében ismerik el – mint Olaszország –, végül pedig e) vannak olyan országok is, amelyek általános jelleggel nem ismerik el a paródiacélú felhasználásokat – mint pl. Magyarország.³⁵

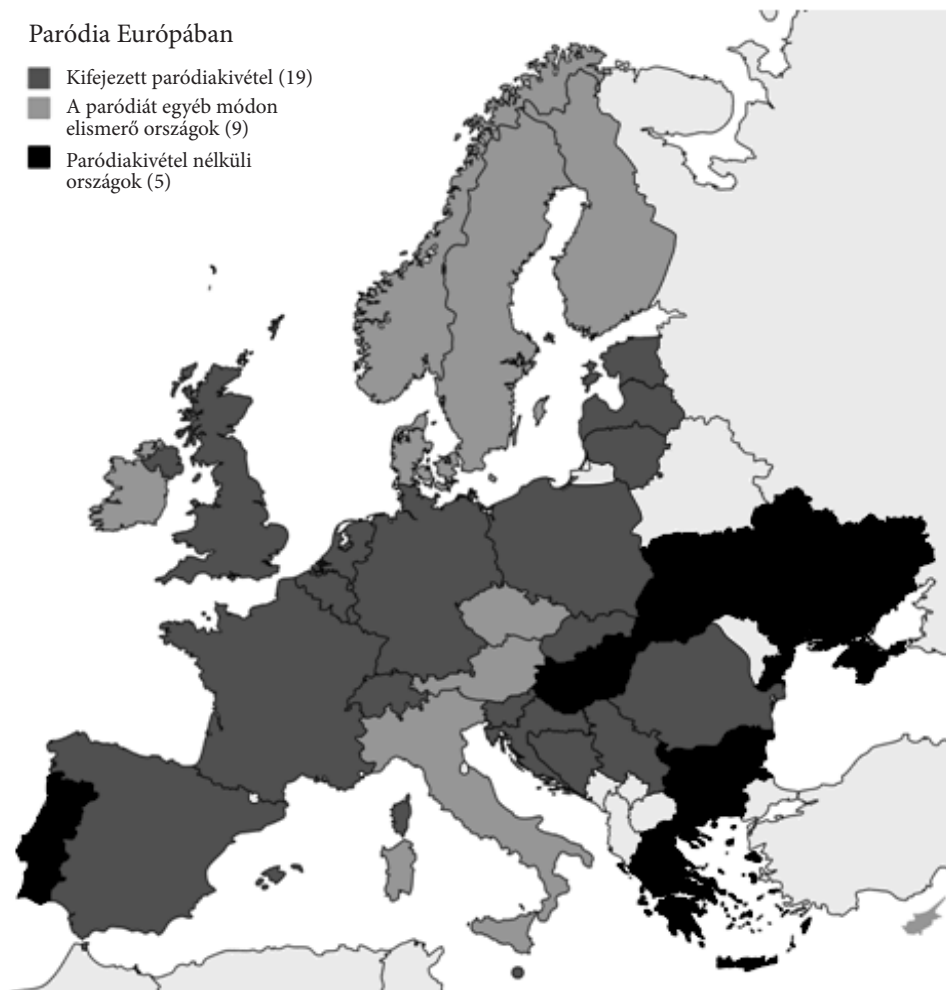
A jelen tanulmány által lefolytatott kutatás ugyanakkor a Westkamp által 2007-ben leírtakhoz képest – valószínűleg az azóta bekövetkezett változások okán – több eltérésre mutatott rá az európai kontinens országai viszonylatában. Így a fentiekben kifejtettektől részben eltérve, részben pedig visszaulva jelen tanulmány három csoportot különböztet meg a paródia megengedettsége szempontjából az alábbiak szerint. Vannak országok, amelyek a) kifejezett paródiakivétellel rendelkeznek – mindösszesen 19 –, b) a paródiacélú felhasználásokkal kapcsolatban ugyan nem tartalmaznak szabad felhasználási esetkört de egyéb, jól azonosítható módon³⁶ – alapjogi szinten, más szabad felhasználási eset vagy a bírói gyakorlat útján – egyértelműen elismerik azt – mint Olaszország vagy a skandináv országok –, és végül c) nem nevesítenek semmilyen védelmet sem jogszabályaikban, sem egyéb módon a paródiacélú felhasználások számára.³⁷ Ezt a csoportosítást az alábbi ábra szemlélteti.

³⁴ *Guido Westkamp*: The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States. Queen Mary Intellectual Property Research Institute, 2007. február. Elérhető: <https://goo.gl/Iea1EJ>.

³⁵ *Westkamp*: i. m. (34), p. 45, illetve *Mezei*: i. m. (24), p. 471.

³⁶ Az egyébként vita tárgyát képezheti, hogy Magyarország esetleg ezen második kategóriába sorolható-e. A magyar megközelítés részletes vizsgálata fényében ugyanakkor nem tűnik helyénvalónak hazánkat azon országok közé sorolni, amelyek egyértelműen, jól azonosítható módon elismernék a paródiacélú felhasználásokat.

³⁷ Hasonló csoportosítás található a CopyrightExceptions.eu honlapon. Elérhető: <https://goo.gl/Baw7J6>.

2. ábra: Paródia Európában

1. Az első csoportba tartoznak tehát azok az államok – ide nem értve az Egyesült Királyság megoldását, amely külön alfejezetben, a többi angolszász országgal egyetemben kerül bemutatásra –, amelyek valamilyen formában rendelkeznek paródiakivétellel. A *spanyol* szellemi alkotásokról szóló törvény³⁸ 39. cikke ennek megfelelően kifejezetten rendelkezik

³⁸ Ley N° 21/2014, de 4 de noviembre, por la que se modifica el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual aprobado por Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, y la Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil.

a paródiacélú felhasználásokról.³⁹ Ennek értelmében a paródia nem minősül engedélyköteles feldolgozásnak – és így nem jogsértő –, ha az eredeti művel össze nem téveszthető, és az eredeti mű vagy annak szerzője viszonylatában kárt nem okoz. A spanyol szabályozás tehát az összetéveszthetőség és az okozott kár talaján igyekszik megítélni ezen felhasználásokat, ám maga a jogszabály további követelményt nem támaszt, és a bíróságok ezen feltételeket is rugalmasan értékelik.⁴⁰ Emellett még fontos kiemelni, hogy a 39. cikk alapvetően átdolgozásként tekint a paródiára, tehát csak abban az esetben alkalmazható, amennyiben egy védett szerzői mű felhasználásával új szerzői mű jön létre.

Franciaországban a szellemi alkotásokkal foglalkozó törvény⁴¹ L122-5. cikkének 4. pontjában található a paródiakivétel.⁴² Ez alapján a már nyilvánosságra hozott művek tekintetében a szerző nem tilthatja meg a paródia-, utáncat- és karikatúracélú felhasználást, amennyiben az az egyes műfajokra vonatkozó szabályok betartásával történik. Maga a szabály a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) szabad felhasználásokat nevesítő részéhez igen hasonlóan épül fel. A jogsértés elkerülésének csupán annyi előfeltétele van, hogy a művet a szerző előzetesen nyilvánosságra hozza, és a felhasználás a paródia, az utáncat és a karikatúra műfaji sajátosságait⁴³ megtartsa, ám a jogszabály ez utóbbi követelménnyel kapcsolatban közelebbi kapaszkodót nem ad, emiatt pedig az egyik leginkább rugalmas,⁴⁴ nyitott végű szabad felhasználási eset a megvizsgált országok szabályozásai között.

A *svájci* szerzői jogi törvény⁴⁵ 11. cikke az átdolgozás jogát a mű integritásához fűződő jog kapcsán, tehát nem önálló szabad felhasználási esetként, hanem a személyiségi jog

³⁹ A spanyol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/RErMnn>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/CQvGgg>.

Artículo 39. No será considerada transformación que exija consentimiento del autor la parodia de la obra divulgada, mientras no implique riesgo de confusión con la misma ni se infiera un daño a la obra original o a su autor.

Article 39. The parody of the work made available to the public shall not be deemed a transformation that requires the author's consent, provided that it involves no risk of confusion with that work and does no harm to the original work or the author thereof.

⁴⁰ *Ana Romalho*: Parody in Trademarks and Copyright – Has Humour Gone Too Far? Cambridge Student Law Review, 58. évf. 5. sz., 2009, p. 68.

⁴¹ Code de la propriété intellectuelle (version consolidée au 25 avril 2016).

⁴² A francia nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/gmL9c2>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/KQLk7W>.

Article L122-5 Lorsque l'oeuvre a été divulguée, l'auteur ne peut interdire: 4° La parodie, le pastiche et la caricature, compte tenu des lois du genre.

Article L122-5 Once a work has been disclosed, the author may not prohibit: 4°. parody, pastiche and caricature, observing the rules of the genre.

⁴³ *P. Bernt Hugenholtz, Martin Senftleben*: Fair Use in Europe: In Search of Flexibilities. Amsterdam Law School Research Paper, No. 2012-39, 2012, p. 7. Elérhető: <https://goo.gl/tA8kau>.

⁴⁴ *Darren Meale, Paul England*: Barry Trotter and the Infringement of Copyright – Parody Rules in the UK. Managing Intellectual Property, 178. évf. 34. sz., 2008, p. 36.

⁴⁵ Bundesgesetz vom 9. Oktober 1992 über das Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (stand am 1. Januar 2011).

megsértése alóli kivételként szabályozza. A rendelkezés harmadik bekezdése⁴⁶ lakonikusan fogalmazza meg, hogy megengedett a szerzői művek felhasználása paródia vagy más hasonló művek létrehozatalának céljára. Különösen érdekes az integritás joga alá való pozicionálás mellett, hogy a jogszabály nem a karikatúra és utánczat nevesítésével enged lehetőséget a felhasználásra, hanem „a paródia és más hasonló művek” (*Parodien oder mit ihnen vergleichbaren Abwandlungen*) fordulattal élve lényegében nyitva hagyja a jogszerű átdolgozások körét.⁴⁷

A Deckmyn-ügy által is érintett *Belgiumban* a szellemi alkotásokról szóló törvény⁴⁸ XI.190. cikkének 10. pontja a francia szabályozáshoz hasonló formában foglalkozik⁴⁹ a paródiával.⁵⁰ Ennek keretében a jogszerűen nyilvánosságra hozott művek tekintetében a szerző nem tilthatja meg a paródia-, utánczat- vagy karikatúracélú felhasználásokat, amennyiben azok a tisztességes gyakorlat követelményeinek megtartásával valósulnak meg. A szabályozás jelentős része – gondolva itt a nyilvánosságra hozatal és az ahhoz kapcsolt további feltételek követelményeire – részben összhangban van a francia jogszabály által a jogszerű felhasználással szemben támasztott elvárásokkal, ugyanakkor a tisztességes gyakorlat fordulat talán még a műfaji sajátosságok megtartásának követelményénél is képlékenyebb.⁵¹

⁴⁶ A német nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/rvuhSI>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/Lbd0K9>.

Art. 11³ Zulässig ist die Verwendung bestehender Werke zur Schaffung von Parodien oder mit ihnen vergleichbaren Abwandlungen des Werks.

Art. 11³ It is permissible to use existing works for the creation of parodies or other comparable variations on the work.

⁴⁷ *Estelle Derclaye* (szerk.): *Research Handbook on the Future of EU Copyright*. Edward Elgar, 2009, p. 310.

⁴⁸ Loi du 19 avril 2014 portant insertion du Livre XI 'Propriété intellectuelle' dans le Code de droit économique, et portant insertion des dispositions propres au Livre XI dans les Livres I, XV et XVII du même Code.

⁴⁹ *Paul C. Torremas* (szerk.): *Copyright and Human Rights – Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy*. Kluwer Law International, 2004, p. 55.

⁵⁰ A francia nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/XvSEnK>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/CdxmvN>. Art. XI.190. Lorsque l'œuvre a été licitement publiée, l'auteur ne peut interdire: 10° la caricature, la parodie ou la pastiche, compte tenu des usages honnêtes;

Art. XI.190. Once a work has been lawfully published, its author may not prohibit: 10° caricature, parody and pastiche, observing fair practice.

⁵¹ *Graeme W. Austin*: *EU and US Perspectives on Fair Dealing for the Purpose of Parody or Satire*. *UNSW Law Journal*, 39. évf. 2. sz., 2016, p. 695.

*Luxemburg szerzői jogi törvényének*⁵² 10. cikk 6. pontja ugyancsak kifejezett paródiakivételt tartalmaz.⁵³ A rendelkezés szerint a szerző nem tilthatja meg a nyilvánosságra hozott mű felhasználását, amennyiben az olyan paródia, utánczat vagy karikatúra, amely gúnyolni hivatott az eredeti művet, feltéve, hogy az megfelel a műfajok tisztességes gyakorlatának, értve ez alatt különösen, hogy csupán a kifigurázáshoz feltétlenül szükséges elemeket veszi át, és nem becsmérli az eredeti művet. Ezen szabályozás egyrésztől rendelkezik a francia és a belga paródiakivételben található feltételekkel – mintegy egyesítve azokat –, de ezen túlmenően további követelményeket is támaszt a jogszerűnek minősíthető felhasználással szemben. Ennek keretében a luxemburgi kivétel pontosítja, hogy különösen mit ért a műfajokkal kapcsolatos tisztességes gyakorlat megsértésén. Így az eredeti műből való túlzó átvétel, illetve annak becsmérlése olyan tulajdonsága lehet a felhasználásnak, amely ütközik a szerzői joggal. Ugyancsak kiemelendő, hogy a paródiának mindezekon túlmenően nemcsak hogy gúnyosnak kell lennie, de a gúnynak a parodizált műre kell irányulnia.⁵⁴

A paródiával kapcsolatos *holland* szabad felhasználási eset a szerzői jogi törvény⁵⁵ 18b cikkében található.⁵⁶ A rendelkezés értelmében nem tekinthető jogsértőnek a szerzői mű közzététele, nyilvánosságra hozatala – itt feltehetőleg a jelenlévők és távollévők számára való érzékelhetővé tétel is értendő – és többszörözése, amennyiben az paródia, utánczás vagy karikatúra céljából történik, és a felhasználás megfelel az észszerűen elfogadható társadal-

⁵² Loi du 18 avril 2004 modifiant 1) la loi du 18 avril 2001 sur les droits d'auteur, les droits voisins et les bases de données, et 2) la loi modifiée du 20 juillet 1992 portant modification du régime des brevets d'invention.

⁵³ A francia nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/S8gvxk>. Hivatalos angol nyelvű fordítás nem érhető el, az alábbi összehasonlítás saját fordítást tartalmaz, a tanulmány logikája szerint angol nyelven.

Art. 10. Lorsque l'oeuvre a été licitement rendue accessible au public, l'auteur ne peut interdire:

6° la caricature, la parodie ou le pastiche qui a pour but de railler l'oeuvre parodiée, à la condition qu'ils répondent aux bons usages en la matière et notamment qu'ils n'empruntent que les éléments strictement nécessaires à la caricature et ne dénigrent pas l'oeuvre.

Art. 10. When the work was lawfully made available to the public, the author may not prohibit:

6° caricature, parody or pastiche that is intended to mock the parodied work, provided they comply with fair practice in the genre and in particular they borrow the minimum necessary to caricature elements and do not denigrate the work.

⁵⁴ Vö. *Spies*: i. m. (15), p. 1124.

⁵⁵ Wet van 23 september 1912, houdende nieuwe regeling van het auteursrecht.

⁵⁶ A holland nyelvű szöveg: <https://goo.gl/XhRsvv>. Nemhivatalos angol fordításban elérhető: <https://goo.gl/6lHg4E>.

Artikel 18b Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd de openbaarmaking of verveelvoudiging ervan in het kader van een karikatuur, parodie of pastiche mits het gebruik in overeenstemming is met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is.

Article 18b Not regarded as an infringement of the copyright in a literary, scientific or artistic work, if the making public or reproduction of it in the context of a caricature, parody or pastiche, provided the use is in accordance with what social custom regards as reasonably acceptable.

mi szokásoknak. A 2004 óta hatályban lévő⁵⁷ szabályozás nagyban hasonlít a francia és a belga megoldáshoz, mivel ugyancsak egy viszonylag rugalmas feltételhez köti a paródiacélú felhasználások jogszerűségét, ám a luxemburgi megoldással ellentétben nem pontosítja, hogy az észszerűen elfogadható társadalmi szokások fordulat alatt megközelítőleg milyen felhasználásokat kell érteni.

A fentiekben már hivatkozott *német szerzői jogi törvény (Urheberrechtsgesetz)* 24. cikke szabad felhasználás címszó alatt nem szerzői jogi kivételt nevesít, arra a német dogmatika a szerzői jogaink általános korlátjaként tekint.⁵⁸ Maga a rendelkezés⁵⁹ annyit mond ki, hogy amennyiben egy művet egy másik szerző műve alapján, függetlenül, szabad felhasználás útján hoznak létre, akkor a mű szabadon, az eredeti mű szerzőjének hozzájárulása nélkül is közzétehető és hasznosítható. Ezt az igencsak általános megközelítést a német bíróságok több alkalommal pontosították, így a megengedett átvétel mértéke csupán a paródia céljának eléréséhez szükséges mértékre korlátozódik – vagy másképp megfogalmazva: az átvett elemeknek el kell törpülniük az újonnan hozzáadott elemekhez képest –,⁶⁰ figyelemmel kell lenni a parodista szólásszabadsághoz kapcsolódó jogaira, illetve a paródia irányulhat a műre és a művön kívüli körre is.⁶¹

A három balti állam szerzői jogi szabályozása mind tartalmaz rendelkezést a paródiacélú felhasználások tekintetében. Így *Észtország szerzői jogi törvényének*⁶² 17–27. §-a a szabad felhasználási esetkörök felsorolásával foglalkozik, hasonlóan az Szjt. 34–41. §-ához. A 19. § 7. pontja tartalmazza a paródiakivételt.⁶³ Eszerint nem szükséges a szerző engedélye, illetve

⁵⁷ Copyright and the Economic Effects of Parody – An Empirical Study of Music Videos on the YouTube Platform and an Assessment of the Regulatory Options. 2013, Intellectual Property Office (United Kingdom – a továbbiakban: UK-IPO), p. 21.

⁵⁸ Meale, England: i. m. (44), p. 36.

⁵⁹ A német nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/iRJO4m>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/fPzUz6>.
§ 24 Freie Benutzung

(1) Ein selbständiges Werk, das in freier Benutzung des Werkes eines anderen geschaffen worden ist, darf ohne Zustimmung des Urhebers des benutzten Werkes veröffentlicht und verwertet werden.

Art. 24. Free use

(1) An independent work created in the free use of the work of another person may be published or exploited without the consent of the author of the work used.

⁶⁰ Ez pedig összhangban állónak látszik az SZJSZT későbbiekben ismertetett szakvéleményeivel.

⁶¹ The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions – A Comparative Review of the Underlying Principles. 2013, UK-IPO, p. 29–33.

⁶² Autoriõiguse seadus, Vastu võetud 11.11.1992, RT I 1992, 49, 615, jõustumine 12.12.1992.

⁶³ Az ész nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/nP7QD9>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/vfF1dt>.

§ 19. Autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamisega on lubatud:

7) õiguspäraselt avaldatud teose kasutamise karikatuuris, paroodias ja pastišis sel eesmärgil motiveeritud mahus.

§ 19. The following is permitted without the authorisation of the author and without payment of remuneration if mention is made of the name of the author of the work, if it appears thereon, the name of the work and the source publication:

7) the use of a lawfully published work in a caricature, parody or pastiche to the extent justified by such purpose

a díjfizetés, amennyiben – a forrásmegjelölésen túlmenően – a felhasználás egy jogszerűen nyilvánosságra hozott mű paródiája, utánzata vagy karikatúrája, a cél által indokolt keretek között. Több korábban már ismertetett szabályozáshoz hasonlóan tehát az észt szerzői jog is megkívánja a jogszerű nyilvánosságra hozatalt, de ezen túlmenően csupán a cél által indokolt keretek szabnak határt a paródiacélú felhasználásoknak, illetve általános jellegű korlátként a szerző nevének és adott esetben a forrásmű megjelölésének a követelménye is megjelenik.

A Lettország szerzői jogi törvényében⁶⁴ található szabad felhasználási eset a vizsgálat tárgyává tett országok szerzői jogi szabályozásai tükrében igen lakonikusnak mondható. A 19. § (1) bek. 9. pontjában található kivétel⁶⁵ értelmében a felhasználás a szerző engedélye és a díjfizetés hiányában sem jogsértő, amennyiben paródia vagy karikatúra céljából történik. Bár a rendelkezés értelmében a felhasználásnak a szerzői jogi törvényben meghatározott eljárásoknak meg kell felelnie – feltehetőleg értve ez alatt a háromlépcsős teszt⁶⁶ által meghatározottakat –, lényegében a jogszabály a felhasználás természetén, célján túlmenően semmilyen érdemi feltételt nem támaszt.

A harmadik balti ország, Litvánia szerzői jogi törvényének⁶⁷ 25. cikke⁶⁸ még a lett paródiakivételnél is tömörebben fogalmaz. A 2004. évben hatályba lépett rendelkezés alapján a szerző engedélye és díjfizetés nélkül is jogszerűnek minősül a paródia és karikatúra céljából megvalósított felhasználás.⁶⁹ A lett megoldáshoz ugyancsak hasonlóan a litván szabályozás elhagyja az utánzatok nevesítését, így a szabad felhasználási esetkör csupán a paródia és a karikatúra esetén lesz alkalmazandó.

⁶⁴ Autortiesību likums (Ar grozījumiem: 31.12.2014).

⁶⁵ A lett nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/P4nLiK>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/NftWHb>.

19. pants. (1) Autortiesības nav uzskatāmas par pārkāptām, ja bez autora piekrišanas un bez atlīdzības šajā likumā noteiktajā kārtībā:

9) darbs tiek parodēts vai karikēts;

Section 19. (1) Copyright shall not be considered infringed if a work of an author is used without the consent of the author and without remuneration in accordance with the procedures laid down in this Law:

9) a work is parodied or caricatured

⁶⁶ Bővebben l. *Grad-Gyenge Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere.* HVG-ORAC, Budapest, 2010.

⁶⁷ Įstatymo dėl autorių teisių ir gretutinių teisių Nr. VIII-1185 18 gegužė 1999 (kaip nauja versija 5 Kov 2005 – Nr. IX-1355) (Su pakeitimais, Kovo 13, 2008 – pagal Įstatymą Nr X-1454).

⁶⁸ A litván nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/LAELqu>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/psYGhw>.

25 straipsnis. Leidžiama be autoriaus ar kito autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo panaudoti kūrinių karikatūrai ar parodijai.

Article 25. It shall be permissible, without the authorisation of an author or any other owner of copyright, and without compensation, to use a work for the purpose of caricature or parody.

⁶⁹ *Monika Bimbaitė: When is a parody a violation of copyright?* International Journal of Baltic Law, 1. évf. 2. sz., 2004, p. 22-23.

Lengyelország esetében a szerzői jogi törvény⁷⁰ 21. cikke⁷¹ irányadó. A rendelkezés érdekes módon nagyban hasonlít a francia, igencsak rugalmasan megfogalmazott megoldáshoz, ugyanis a szabály értelmében a paródia-, karikatúra- és utáncélcélú felhasználások jogszerűsége az egyes műfaji sajátosságok által kijelölt keretek megtartásához kötött.

A 2016. január 1. napján hatályba lépett⁷² *szlovák szerzői jogi törvény*⁷³ a korábbi jogszabálytól eltérő módon, 38. §-ában⁷⁴ kitér a paródiára is. Ennek értelmében a szerzői jogi védelem, vagyis a szerző kizárólagos jogai nem terjednek ki azokra a felhasználásokra, amelyeket karikatúra, paródia vagy utáncél céljából valószínűleg meg, amennyiben annak eredménye nem összetéveszthető az eredeti művel. Az összetéveszthetőségre való utalás egyébként a spanyol jogszabály megoldására emlékeztet, amely egyéb követelmények mellett ugyancsak nevesíti a paródiacélú felhasználás jogszerűségének ezen feltételét.

*Szlovénia szerzői jogi törvényének*⁷⁵ 53. cikk 2. pontja⁷⁶ foglalkozik a paródiával, a spanyol és a szlovák szabályozáshoz hasonló módon. Eltérés azonban, hogy a szlovén jogszabály kifejezetten az átdolgozás joga alóli kivételként említi a paródiát, és az utáncél nevesítése ezúttal elmarad. A rendelkezés értelmében a nyilvánosságra hozott mű átdolgozása nem jogsértő, amennyiben a mű paródia vagy karikatúra céljából – szöveghűen: paródiává vagy karikatúrává – kerül átdolgozásra, és nem vagy valószínűleg nem összetéveszthető az eredeti (forrás-) művel.

⁷⁰ Ustawaz dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (zmieniona od 20 maja 2016).

⁷¹ A lengyel nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/nQq2t1>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/8hO7JN>. Art. 291. Wolno korzystać z utworów na potrzeby parodii, pastiszu lub karykatury, w zakresie uzasadnionych prawami tych gatunków twórczości.

Art. 291. One is permitted to use a work for the purpose of parody, pastiche or caricature, to the extent justified by the rules of the genre of the work.

⁷² *Martin Husovec*: Slovakia adopts a new Copyright Act: It's a Mixed Bag – Part I. Kluwer Copyright Blog, blogbejegyzés, 2016. február 29. Elérhető: <https://goo.gl/Eq0iP8>.

⁷³ Zákon č. 185/2015 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (v znení zákona č. 125/2016 Z.z.).

⁷⁴ A szlovák nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/r8CfSZ>. Hivatalos angol fordítás nem érhető el, a lenti szöveget Havetta Kitti fordította.

§ 38 Do autorského práva nezasahuje osoba, ktorá bez súhlasu autora použije dielo na účel karikatúry, paródie alebo pastiša, a to spôsobom, ktorý nevyvoláva nebezpečenstvo zámeny s pôvodným dielom.

§ 38 Copyright does not extend to a person who uses works without permission for the purpose of caricature, parody or pastiche, in a way that avoids confusion with the original work.

⁷⁵ Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/2007 – uradno prečiščeno besedilo; št. 68/2008, št. 110/2013, št. 56/2015).

⁷⁶ A szlovén nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/GLS9wu>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/nTUwIE>.

53. člen Predelava objavljenega dela je prosta:

2. če gre za predelavo v parodijo ali karikaturo, če to ne ustvari ali utegne ustvariti zmede glede izvora dela;

Article 53 Transformation of a disclosed work is permissible:

2. if the work is transformed into a parody or caricature, provided this does not, or is not likely to, create confusion as to the source of the work;

Horvátország hatályos szerzői jogi törvényének⁷⁷ 94. cikke⁷⁸ ugyancsak pozitív választ ad a paródiacélú felhasználások jogszerűségének kérdésére. A rendelkezés ugyancsak az átdolgozás jogának kivételeként kezeli a paródiát, értelmében pedig megengedett a művek paródia- és karikatúracélú felhasználása – az utánzatot a horvát jogszabály sem nevesíti –, amennyiben a cél által megkívánt, szükséges mértékben történik, és az átdolgozás tényére, továbbá az eredeti mű szerzőjére való utalás a felhasználás során készített műben megjelenik.

Bosznia-Hercegovinában a szerzői jogi törvény⁷⁹ 50. cikk a) pontja,⁸⁰ a *szerb* szerzői jogi törvény⁸¹ 54a. cikk 1) pontja⁸² és *Romániában* a szerzői jogi törvény⁸³ 35. cikk b) pontja⁸⁴ egymáshoz igen hasonló módon kezeli a paródia kérdését. A rendelkezések értelmében a szerzői jogi védelem alatt álló mű szabadon átdolgozható, amennyiben paródia vagy karikatúra céljából történik, feltéve, hogy nem összetéveszthető az eredeti művel. Mind a három szabályozás elhagyja az utánzat nevesítését a szabad felhasználási esetkörrel érintett műfa-

⁷⁷ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima i Djela o izmjenama i dopunama zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (OG NN. 167/2003, 79/2007, 80/2011, 141/2013, 127/2014).

⁷⁸ A horvát nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/mz3Lrn>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/re5OJG>.

Članak 94. Dopusštena je prerada autorskog djela u parodiju u mjeri koja je potrebna za njen smisao, kao i karikaturu, a uz navođenje djela koje se prerađuje i njegovog autora.

Article 94 It shall be permitted to transform the work into a parody or caricature to the extent necessary for the purpose thereof, by indicating the work being transformed and its author.

⁷⁹ Zakon o Autorskom i Srodnim Pravima, 2010.

⁸⁰ A bosnyák nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/RGLvnT>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/NW9lgH>.

Član 50. Dopusštena je slobodna prerada objavljenog autorskog djela ako se radi o:

a) parodiji ili karikaturi, ako to ne stvara ili ne može stvarati zabunu u pogledu izvora djela,

Article 50. The free transformation of a disclosed work shall be permitted if it concerns:

a) a parody or caricature, provided that it shall not or may not create confusion with regard to the source of the work.

⁸¹ Закон о ауторском и сродним правима („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009, 99/2011 и 119/2012 од 17.12.2012. године).

⁸² A szerb nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/Czflp5>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/kuBKt1>.

Član 54a Dozvoljena je slobodna prerada objavljenog autorskog dela ako se radi o:

1) parodiji ili karikaturi, ako to ne stvara zabunu ili ne može dovesti do stvaranja zabune u pogledu izvora dela;

Article 54a Free adaptation of the published copyright protected work is allowed when it concerns:

1) parody or caricature, if that does not create confusion or does not lead to the creation of confusion with regard to the source of the work,

⁸³ Lege nr. 8 din 14 martie 1996 privind dreptul de autor si drepturile conexe.

⁸⁴ A román nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/NdK35d>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/hsPS8R>.

Art. 35. Transformarea unei opere, fara consimtamantul autorului si fara plata unei remuneratii, este permisa in urmatoarele cazuri:

b) daca rezultatul transformarii este o parodie sau o caricatura, cu conditia ca rezultatul sa nu creeze confuzie in ce priveste opera originala si autorul acesteia;

Art. 35. The alteration of a work shall be permissible without the author's consent and without payment of remuneration in the following cases:

b) if the result of the alteration is a parody or caricature, provided that the said result does not cause confusion with the original work and the author thereof;

jok közül, és a spanyol, a szlovák és a szlovén megoldáshoz hasonló módon külön kiemeli, hogy az átdolgozás útján létrehozott mű nem lehet az eredetivel összetéveszthető. A román szabályozás emellett külön kitér arra, hogy a feltételeknek megfelelő felhasználás jogszerűségéhez nincs szükség a szerző engedélyére és jogdíj megfizetésére sem, illetve ugyancsak hangsúlyozza, hogy a felhasználás nemcsak az eredeti művel, hanem annak szerzőjével sem vezethet összetéveszthetőségre.⁸⁵ A megelőző nyilvánosságra hozatal követelményét csupán a bosnyák jogszabály nevesíti a kivétel körében.

Végezetül *Máltán* a szerzői jogi törvény⁸⁶ 9. cikk (1) bek. s) pontja⁸⁷ ugyancsak kifejezett paródiakivételt tartalmaz. A vizsgálatunk tárgyává tett szabályozások közül talán leginkább lehatároltnak mondható rendelkezés értelmében az audiovizuális művek, adatbázisok, irodalmi művek – ide nem értve az adatbázisokat –, zenei és művészeti alkotásokhoz kapcsolódó szerzői jog nem terjed ki a többszörözés és nyilvánossághoz közvetítés engedélyezésére vagy megtiltására, amennyiben a létrehozott mű paródia, karikatúra vagy utáncsat. Ezen szabályozás tehát külön nevesíti azon műtípusokat, amelyek tekintetében a paródia a szerző engedélye nélkül gyakorolható, továbbá nevesíti azokat a felhasználási módokat is, amelyekre a kivétel kiterjed. Ilyen szempontból a máltai szabályozás szinte az összes európai szabályozással kontrasztba állítható, a megoldáshoz hasonlóan részletes szabályozást nem lehet találni.

2. A második csoportba azon országok tartoznak, amelyek jogszabályai ugyan nem nevesítenek paródiakivételt, de a bírói gyakorlat, a véleménynyilvánítás joga vagy egy további szerzői jogi kivétel alá rendelés útján mégis védelmet biztosítanak az ilyen célú felhasználásoknak.

Így *Olaszország*⁸⁸ és *Csehország*⁸⁹ szerzői jogi törvénye példának okáért az idézés kivételén keresztül, a bírói gyakorlat útján ismeri el a szerzői jogi paródiát.⁹⁰ A skandináv országok Westkamp fent ismertetett csoportosításából kiindulva kifejezetten a bírói gyakorlat

⁸⁵ *Seucan*: i. m. (30), p. 100.

⁸⁶ Copyright Act of 2000 (Chapter 415) as amended up to Act No. VIII of 2011.

⁸⁷ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/qrqQXE>.

9. (1) Copyright in an audiovisual work, a database, a literary work other than in the case of a computer programme, a musical or artistic work shall not include the right to authorise or prohibit:

(s) the reproduction or communication to the public of a work by way of caricature, pastiche or parody;

⁸⁸ Legge 22 aprile 1941, n. 633 sulla protezione del diritto d'autore e di altri diritti connessi al suo esercizio (aggiornata con le modifiche introdotte dal decreto-legge 30 aprile 2010, n. 64). Az idézés szabályait a 70. cikk tartalmazza.

⁸⁹ Úplné znění zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském a právech příbuzných ve znění zákonů č. 81/2005 Sb., č. 61/2006 Sb. a 216/2006 Sb. Az idézés szabályait a 31. cikk tartalmazza.

⁹⁰ *Gabriele Spina Ali*: A Bay of Pigs crisis in southern Europe? Fan-dubbing and parody in the Italian peninsula. *European Intellectual Property Review*, 37. évf. 12. sz., 2015, p. 757. Elérhető: <https://goo.gl/SMDtVX>.

alapján biztosítanak védelmet, akárcsak *Dánia*.⁹¹ *Ciprus*⁹² szerzői joga szintén nem tartalmaz kifejezett paródiakivételt, ám a véleménynyilvánítás alkotmányos jogához kapcsolódó dogmatika és bírói gyakorlat lehetőséget ad arra, hogy az ilyen célú felhasználások mégse minősüljenek szerzői jogba ütközőnek, *Ausztria*⁹³ esetében pedig ugyancsak hasonlóan alakul a helyzet.

3. A harmadik csoportba azok az országok tartoznak, amelyekben nincs egyértelműen azonosítható paródiakivétel,⁹⁴ és olyan bírói gyakorlat sincs, amelynek alapján – ha akár szűk körben is – megengedhető lenne az ilyen típusú felhasználás. *Portugália* szerzői jogi törvényének⁹⁵ 2. cikk (1) bek. *n*) pontja⁹⁶ az egyéni-eredeti művek közötti felsorolásban nevesíti csupán a paródiát, *Ukrajna*, *Bulgária*, *Görögország* és *Magyarország* pedig nem foglalkozik a kérdéssel.

Összefoglalóan tehát megállapítható, hogy a vizsgálat tárgyává tett – mindösszesen 33 – európai ország (ideértve a későbbiekben tárgyalandó Írországot és Egyesült Királyságot is) mintegy 84,8%-ában elfogadottnak minősíthető a szerzői jogi paródia, és 57,5%-uk rendelkezik kifejezett paródiakivétellel. Az Európai Unió 28 tagállamában 85,7% – tehát némileg magasabb – azon országok aránya, ahol nyitott a kapu a paródiacélú felhasználások előtt, és 57,1% azon országok aránya, ahol kifejezett paródiakivétel van. Ugyancsak elgondolkodtató, hogy a Magyarországgal szomszédos államok közül egyedül Ukrajna nem rendelkezik paródiakivétellel, míg a hét országból öt szerzői jogi törvényében található kifejezett paródiakivételt.

⁹¹ L. i. m. (61), Írország jelenleg a fair dealing szabad felhasználási eset bírói gyakorlatán keresztül biztosít védelmet, ám az ír szabályzást a többi angolszász országgal együtt vizsgáljuk.

⁹² *Reto M. Hilty, Sylvie Nérisson* (szerk.): *Balancing Copyright – A Survey of National Approaches*. Springer, 2012, p. 369.

⁹³ *Annette Kur, Marianne Levin* (szerk.): *Intellectual Property Rights in a Fair World Trade System – Proposals for Reform of TRIPS*. Edwars Elgar, 2011, p. 278.

⁹⁴ Ide nem értve, hogy a Berni Unió's Egyezmény rendelkezései alapján az idézés szabad felhasználási esete nyilvánvalóan nevesítve van, amelyen belül – igen szűk körben – megvalósulhat paródiacélú felhasználás is.

⁹⁵ Código do Direito de Autor e dos Direitos Conexos (Aprovado pelo Decreto-Lei n.º 63/85, de 14 de Março, e alterado pelas Leis n.ºs 45/85, de 17 de Setembro, e 114/91, de 3 de Setembro, e Decretos-Leis n.ºs 332/97 e 334/97, ambos de 27 de Novembro, pela Lei n.º 50/2004, de 24 de Agosto, pela Lei n.º 24/2006 de 30 de Junho e pela Lei n.º 16/2008, de 1 de Abril).

⁹⁶ A portugál nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/RUIAhe>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/nmhqGb>.

Artigo 2.º (1) As criações intelectuais do domínio literário, científico e artístico, quaisquer que sejam o género, a forma de expressão, o mérito, o modo de comunicação e o objectivo, compreendem nomeadamente:

n) Paródias e outras composições literárias ou musicais, ainda que inspiradas num tema ou motivo de outra obra.

Article 2. (1) Intellectual works in the literary, scientific and artistic fields, whatever their type, form of expression, merits, mode of communication or objective, include, in particular:

(n) parodies and other literary or musical compositions, even if inspired by the theme or subject of another work.

Ugyancsak megállapítható, hogy a kifejezett paródiakivétellel rendelkező országok több mint fele – 53%-a – a paródián kívül a karikatúrát és az utánzatot egyaránt nevesíti, és csak egy ország van, amelyik csak a paródiával foglalkozik. Emellett a kivétel feltételei között a leggyakrabban – nyolc esetben – az eredeti mű (jogszerű) nyilvánosságra hozatalát találjuk, amelyet egy esetleges hazai átültetés során nem lenne szükséges külön nevesíteni, tekintettel arra, hogy az Szjt. a szabad felhasználások általános előfeltételeként már tartalmazza azt.⁹⁷

Szintén gyakran jelenik meg – érdekes módon jellemzően a Magyarországgal szomszédos országokban, illetve Spanyolországban – a követelmény, miszerint a parodizált mű nem lehet összetéveszthető vagy potenciálisan összetéveszthető az eredeti művel. Nyugat-Európa országaiban (Franciaország, Belgium, Luxemburg és Hollandia) ezzel párhuzamosan gyakran megtalálható a műfaj szabályainak, a műfaj tisztességes gyakorlatának, a társadalmi szokásoknak vagy a tisztességes gyakorlatnak a betartására vonatkozó elvárás, ami valószínűleg a francia szabályozásból eredeztethető. Az eredeti műből a cél vagy a műfaj szabályai által indokolt terjedelemben való átvétel vagy a szükséges minimum átvétele szintén több országban (Luxemburg, Észtország, Lengyelország, Horvátország) megjelenik, bár kevésbé jellemző, és területi összefüggés nem feltétlenül mutatható ki. Az ezzel kapcsolatos összehasonlító táblázat jelen tanulmány I. sz. mellékletében található.

III.2. Paródia az angolszász országokban

Az angolszász jogrendszerű országokban a paródia megítélésével kapcsolatos szerzői jogi szabályozás számos közös pontot tartalmaz. Így elsőként minden vizsgálat tárgyává tett ország – az Egyesült Királyság, Írország, Ausztrália, Kanada és az utolsóként tárgyalt Egyesült Államok – egy, az angolszász jogban ismert szabad felhasználási esetkör, a *fair dealing* (Egyesült Királyság, Írország, Ausztrália, Kanada) vagy a *fair use*⁹⁸ (Egyesült Államok) útján kezeli a kérdést.⁹⁹ Ezen szabad felhasználási esetek jellemzően kritikai célú felhasználásként tekintenek a paródiára, és a szabályozás rendszerint szoros kapcsolatban áll a véleménynyilvánítás alkotmányos jogával, annak egy kiemelten fontos eszközeként értelmezendő. Ezen túlmenően a vizsgált országok szerzői jogi dogmatikája megkülönbözteti egymástól a *weapon parody* és a *target parody* eseteit. A *weapon parody* lényegében a klasszikus, szűk értelemben vett szerzői jogi paródiának feleltethető meg, vagyis azt esetet fedi le, amikor a felhasználó a szerző alkotását, az eredeti művet célozza meg a paródiával. A *target parody* ezzel ellentétben nem a művet, hanem a művel parodizál, vagyis egy külső témára – pl. társadalmi jelenségre, személyiségre – irányul, így szűk értelemben nem szerzői jogi paró-

⁹⁷ Szjt. 33. § (1) bekezdés.

⁹⁸ Bővebben l.: Mezei Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use-teszt fényében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) évf. 6. sz., 2008. december, p. 26–68.

⁹⁹ Összehasonlító táblázatban l.: Ben Mee: Laughing Matters: Parody and Satire in Australian Copyright Law. Journal of Law, Information and Science, 20. évf., 2010, p. 66.

diáról beszélünk, hanem az átdolgozás egy a szerzői jogi paródiától elhatárolható, különálló válfajáról.¹⁰⁰

1. Az *Egyesült Királyság* szellemi alkotásokkal egységesen foglalkozó törvényét¹⁰¹ a 2014. október 1-jén hatályba lépett¹⁰² módosító aktus keretében egészítették ki a paródiakivétellel. A 30A. cikk (1) bekezdése¹⁰³ értelmében nem sérti a szerzői jogot a mű karikatúra, paródia vagy utáncat céljából megvalósított tisztességes felhasználása. A rendelkezés életbe léptetését számos előzetes tanulmány előzte meg, így a 2006. évben az ún. *Gowers Review*,¹⁰⁴ ezt követte a 2011. évi ún. *Hargreaves Review*,¹⁰⁵ amelyek kifejezetten ajánlották a brit kormánynak a paródiakivétel átültetését,¹⁰⁶ illetve 2013. évben az Egyesült Királyság Szellemi-tulajdon-védelmi Hivatala a korábbiakban már hivatkozott két hatástanulmányt is készített, amelyek szintén kiálltak a paródiacélú fair dealing-esetkör bevezetése mellett.

Maga a rendelkezés igen kevés kapaszkodót ad arra vonatkozóan, hogy milyen felhasználás nem fog szerzői jogba ütközni, ugyanis lényegében a tisztességesség és a célzatosság követelményén kívül nem nevesít mást, a hatálybalépés óta pedig nem alakult ki irányadó bírói gyakorlat. Ennek megfelelően a rendelkezés fogadtatása is vegyesnek mondható: az ellenző hangok például kiemelték, hogy a 30A. cikk értelmében a felhasználó csak tisztességes vagy szükséges mértékű átvételre (*fair amount*) jogosult, így a bírói gyakorlat túl szűken is értelmezheti majd a kivételt.¹⁰⁷ Ennek ellenére a jogszabály-módosítás fogadtatása összességében mégiscsak pozitívnak mondható.¹⁰⁸

2. *Írország* szerzői jogi törvénye¹⁰⁹ ugyan nem nevesít kifejezett paródiakivételt, ettől függetlenül az 51. cikk (1) bekezdésében¹¹⁰ nevesített, kritikai célú fair dealing-esetkör körében

¹⁰⁰ Jason M. Vogel: The Cat in the Hat's Latest Bad Trick: The Ninth Circuit's Narrowing of the Parody Defense to Copyright Infringement in *Dr. Seuss Enterprises v. Penguin Books USA, Inc.* *Cardozo Law Review*, 20. évf. 1998, p. 311.

¹⁰¹ Copyright, Designs and Patents Act of 1988 (a továbbiakban: CDPA).

¹⁰² Yin Harn Lee: United Kingdom Copyright Decisions and Legislative Developments 2014. Max Planck Institute for Innovation and Competition, Report, 2015, p. 232.

¹⁰³ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/BLMhCk>.

30A. (1) Fair dealing with a work for the purposes of caricature, parody or pastiche does not infringe copyright in the work.

¹⁰⁴ Gowers Review of Intellectual Property, 2006, p. 6. Elérhető: <https://goo.gl/sbos8I>. L. még: Ronan Deazley: Copyright and Parody: Taking Backward the Gowers Review? *The Modern Law Review*, 73. évf. 5. sz., 2010, p. 785–807.

¹⁰⁵ Ian Hargreaves: Digital Opportunity – A Review of Intellectual Property and Growth. Independent Report, 2011, p. 11. Elérhető: <https://goo.gl/GGprAj>.

¹⁰⁶ A. J. van der Walt, Richard Michael Shay: Parody as a Means to Advance the Objectives of Copyright Law. *South African Mercantile Law Journal*, 25. évf., 2013, p. 4. Elérhető: <https://goo.gl/qla6ay>.

¹⁰⁷ Eleonora Rosati: Is UK parody exception a parody of a parody exception? *IPKat*, blogbejegyzés, 2014. március 29. Elérhető: <https://goo.gl/bEC3vA>.

¹⁰⁸ Griffiths: i. m. (9), p. 4.

¹⁰⁹ Copyright and Related Rights Act, 2000 (No. 28 of 2000).

¹¹⁰ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/LOVDIq>.

51. (1) Fair dealing with a work for the purposes of criticism or review of that or another work or of a performance of a work shall not infringe any copyright in the work where the criticism or review is accompanied by a sufficient acknowledgement.

a bíróságoknak lehetőségük van az előttük lévő eset sajátosságaira, körülményeire tekintettel teret engedni a paródiacélú felhasználásoknak. A rendelkezés szerint a szerzői mű kritikai célú felhasználása – amennyiben az eredeti mű szerzőjére való utalást is tartalmaz – fairnek minősíthető. Emellett ugyancsak fontos kiemelni, hogy a 2013. évben az ír szerzői jogi törvény felülvizsgálatára felállított bizottság – az Egyesült Királyság és Ausztrália példájából kiindulva – elsősorban a szólásszabadság jogára támaszkodva, ajánlasként fogalmazta meg¹¹¹ a jogalkotó számára egy speciális, a paródia, karikatúra és utánzat eseteit egyaránt magában foglaló fair dealing-esetkör megalkotását. Az új szabad felhasználási eset beiktatására viszont a mai napig nem került sor, pedig a gondolat a későbbiekben is felmerült.¹¹²

3. *Ausztrália szerzői jogi törvénye*¹¹³ a 2006. évben egészült ki – más szabad felhasználási esetekkel egyetemben – a paródiakivétellel, amely a fair dealing egy speciális eseteként lépett hatályba.¹¹⁴ A jogszabály 41A. cikkének¹¹⁵ értelmében az irodalmi, zenei művek, műalkotások (*artistic work*) felhasználása vagy átdolgozása nem ütközik a szerző jogaiba, amennyiben az paródia vagy szatíra, utánzat céljából történik, tehát fair dealingnek minősül.¹¹⁶ Ahogy a fentiekben láthattuk, a legtöbb kontinentális jogi szabályozás, ha el is hagy egy műfajt a paródia-karikatúra-utánzat hármából, akkor is jellemzően az utánzat az, amelyik nem kerül nevesítésre. Ezzel szemben az ausztrál szabályozás a karikatúra szabályozásától és ezáltal kivételkénti elismerésétől tekint el egészen egyedi módon. Végezetül fontos kiemelni, hogy a szabályozás hatályba léptetése előtt az ausztrál jogalkotó – helyesen – vizsgálat tárgyává tette többek között, hogy a tervezett szabályozás nem ütközik-e a TRIPS¹¹⁷ és a Berni Unió Egyezményben¹¹⁸ foglalt háromlépcsős teszt követelményeivel.¹¹⁹

¹¹¹ L. Modernising Copyright – The Report of the Copyright Committee. Dublin, 2013. Elérhető: <https://goo.gl/nemvIR>.

¹¹² *Seville*: i. m. (7), p. 8.

¹¹³ Copyright Act 1968 (consolidated as of July 6, 2016).

¹¹⁴ *Greame W. Austin*: Four Questions About the Australian Approach to Fair Dealing Defenses to Copyright Infringement. Copyright Society of the U.S.A. Journal, 57. évf., 2010, p. 613.

¹¹⁵ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/wmnFxo>.

41A. A fair dealing with a literary, dramatic, musical or artistic work, or with an adaptation of a literary, dramatic or musical work, does not constitute an infringement of the copyright in the work if it is for the purpose of parody or satire.

¹¹⁶ *Alaina Nash*: Does the Parasitic Nature of Parody Justify Special Protection Under New Zealand's Copyright Regime? *Otago Law Review*, 11. évf. 4. sz., 2008, p. 709.

¹¹⁷ Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) Agreement, 1994. Magyarországon az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény hirdette ki. Elérhető: <https://goo.gl/GqE4KN>.

¹¹⁸ Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, 1886/1979. Magyarországon az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet hirdette ki. Elérhető: <https://goo.gl/VyswHS>.

¹¹⁹ *Mee*: i. m. (99), p. 65, 70–72.

4. Kanada szerzői jogi törvényének¹²⁰ szabad felhasználásokkal foglalkozó fejezete, azon belül annak lakonikusan megfogalmazott 29. cikke¹²¹ tartalmazza a paródiakivételt. Bár csupán a szabad felhasználás eset 2011. évi előkészítését követően,¹²² 2012. évben lépett hatályba, a megelőző években már volt arra példa, hogy a fair dealing egyéb esetein belül a bírói gyakorlat által elismerést nyertek az ilyen célú felhasználások.¹²³ A kivétel értelmében nem minősül a szerzői jog megsértésének a mű felhasználása (fair dealing), amennyiben annak célja kutatás, magántanulmányok folytatása, oktatás, paródia vagy utáncsat. A kanadai megoldás tehát – az Egyesült Királyság példájához igen hasonló módon – nem szab különösebb feltételeket a paródiacélú felhasználások jogszerűségének. Érdekes, hogy a 41.21. cikk (2) bek. a) pont iii) alpontja alapján rendeleti úton lehetőség van felsorolni azokat az eseteket, amelyekben a paródia- vagy utáncsatcélú – és számos egyéb szabad felhasználásként elismert – felhasználás nem minősül a hatáskörrel ellátott intézkedések megkerülésének.

Emellett fontos kiemelni, hogy a 2012. évi módosítással a kanadai jogalkotó egy kifejezetten időszerű és hasznos szabad felhasználási esetkört is beépített a szerzői jogi törvénybe, értve ezalatt a 29.21. cikkben található, a felhasználók által létrehozott tartalmakra vonatkozó (*user-generated content* – UGC) kivételt.¹²⁴

5. Valószínűleg világszinten is az *Egyesült Államok* rendelkezik a leginkább kiterjedt elmérettel és gyakorlattal a paródia szerzői jogi megítélés tekintetében annak ellenére, hogy a Copyright Act of 1976 vagy a szerzői jogi törvény¹²⁵ kifejezett paródiakivételt nem tartalmaz.

A fentiekben kifejtetteknek megfelelően a paródiatárgyú jogviták megítélésének alapja a bírói döntések által kimunkált, majd az 1976. évben kodifikált,¹²⁶ a szerzői jogi törvény

¹²⁰ Copyright Act (R.S.C., 1985, c. C-42) (consolidated version, status as at June 21, 2016).

¹²¹ Az angol és francia nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/RIN7Zs>.

29. Fair dealing for the purpose of research, private study, education, parody or satire does not infringe copyright.

¹²² Spies: i. m. (15), p. 1133.

¹²³ L. Emir Aly Crowne: Parody as Fair Dealing in Canada: A Guide for Lawyers and Judges. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 4. évf. 7. sz., 2009, p. 1–5, elérhető: <https://goo.gl/ue7PPe>; Graham J. Reynolds: Necessarily Critical? The Adoption of a Parody Defence to Copyright Infringement in Canada. *Manitoba Law Journal*, 33. évf. 2. sz., 2009, p. 243–261.

¹²⁴ Peter K. Yu: Can the Canadian UGC Exception Be Transplanted Abroad? *Intellectual Property Journal*, 26. évf., 2014, p. 197. Elérhető: <https://goo.gl/ZVynTB>.

¹²⁵ The Copyright Act of 1976. 17 U.S.C. §§ 101–810 (2014).

¹²⁶ Lisa Moloff Kaplan: Parody and the Fair Use Defense to Copyright Infringement: Appropriate Purpose and Object of Humor. *Arizona State Law Journal*, 26. évf., 1994, p. 863.

107. §-ában nevesített *fair-use-teszt*.¹²⁷ Ennek értelmében a rendelkezésben felsorolt célokat – mint pl. a kritika, véleménynyilvánítás, a paródia pedig jellemzően ezen célok alatt kerül értelmezésre – szolgáló felhasználás nem sérti a szerző jogait. Ahhoz, hogy a felhasználás tisztességesnek, fairnek minősüljön, a bírói gyakorlat által kidolgozott négy feltételnek, faktornak is meg kell felelnie.¹²⁸ Így vizsgálni kell azt, hogy a felhasználás célja és jellege milyen, ezen belül pedig figyelemmel kell lenni pl. a felhasználásnak esetleges kereskedelmi természetére; tekintettel kell lenni a szerzői jog által védett mű természetére, továbbá az eredeti műhöz viszonyított mértékére és lényegességére, végül pedig a felhasználásnak az eredeti mű potenciális piacára vagy értékére gyakorolt hatására.¹²⁹

A fair use-teszt – mint nyitott végű szerzői jogi kivétel – konkrét tartalmát nagymértékben befolyásolták a különböző ügyekben hozott bírói döntések. Ennek megfelelően az Egyesült Államok a paródia megítélésével kapcsolatos bírói gyakorlatában két meghatározó időszak különíthető el, amelyeket lényegében egy fundamentális jelentőségű eset választ el. Így az 1994 előtti bírói gyakorlat jellemzően szigorúbban, kevésbé nyitottan viszonyult a paródiacélú felhasználásokhoz,¹³⁰ míg 1994 után komoly liberalizáció figyelhető meg.

Az 1994 előtti joggyakorlat¹³¹ egyik kiemelkedő, a fair use-teszt paródiakivételként való alkalmazhatóságának szempontjából kapaszkodót nyújtó esete az 1978. évi *Air Pirates-ügy*.¹³² Az eset középpontjában – akárcsak a Deckmyn-ügyben – képregényfüzetek állnak, ám ezúttal nem a felperes képregényével kapcsolatos szerzői jog került megsértésre, hanem a jogsértés eszköze volt ez a médium. Az *Air Pirates Funnies* ugyanis egy felnőtt közönségnek szánt, erősen kritikus hangvételű képregényciklus volt, amelynek több számában is híres Disney-karakterek – mint Mickey és Minnie Egér, vagy Goofy – szerepeltek. A képregények által felvázolt szituációk kifejezetten polgárpukkasztóak, megbotránkoztatóak, he-

¹²⁷ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/lJLw>.

... [T]he fair use of a copyrighted work ... for purposes such as criticism, comment, ... is not an infringement of copyright. In determining whether the use made of a work in any particular case is a fair use the factors to be considered shall include:

(1) the purpose and character of the use, including whether such use is of a commercial nature or is for nonprofit educational purposes;
 (2) the nature of the copyrighted work;
 (3) the amount and substantiality of the portion used in relation to the copyrighted work as a whole; and
 (4) the effect of the use upon the potential market for or value of the copyrighted work.

The fact that a work is unpublished shall not itself bar a finding of fair use if such finding is made upon consideration of all the above factors.

¹²⁸ *Suheil Joseph Total: Copyright Law in Defense of Parody. Golden Gate University Law Review, 17. évf., 1987, p. 62.*

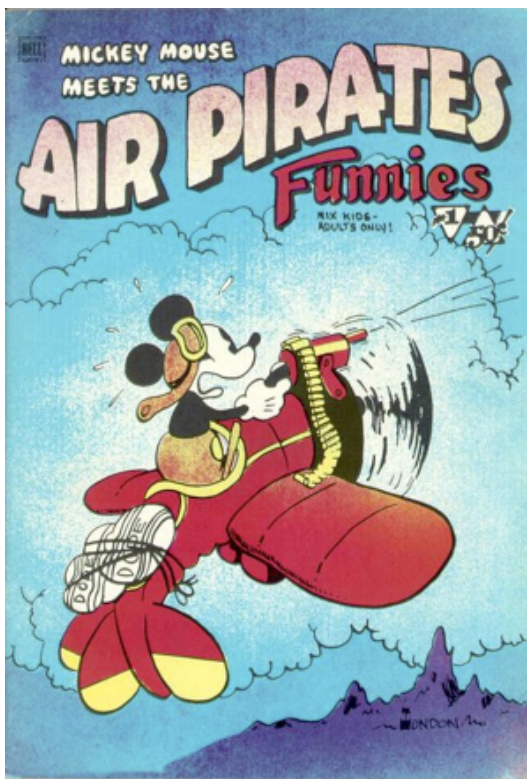
¹²⁹ A faktorok megnevezésének magyar fordítása Mezei Pétertől származik. L. *Mezei: i. m. (98), p. 31, 33, 36 és 38.*

¹³⁰ *Roger L. Zissu: Funny is Fair – The Case for According Increased Value to Humor in Copyright Fair Use Analysis. Copyright Society of the U.S.A. Journal, 55. évf., 2008, p. 400.*

¹³¹ L. még: *Richard A. Posner: When is Parody Fair Use? The Journal of Legal Studies, 21. évf., 1. sz., 1992, p. 67–78.*

¹³² *Walt Disney Productions v. the Air Pirates, 581 F.2d 751 (9th Cir. 1978).* Elérhető: <https://goo.gl/jFuSXl>.

lyenként pedig egyenesen erőszakosak és szexuális felhangúak voltak – ezzel mintegy görbe tükröt állítva az eredeti művek gyermeki, ártatlan karakterei elé –, a figurák pedig külsőleg a jogosult stílusában, az eredeti művekhez nagyon hasonló – gyakorlatilag teljes mértékben megegyező – formában és szituációkban jelentek meg, kerültek ábrázolásra.¹³³

3. ábra: Az Air Pirates Funnies egyik száma (forrás: buzzopolis.wordpress.com)

Az Air Pirates alkotói a jogosulttól származó engedély és díjfizetés nélküli felhasználásukat a fair use-tesztre hivatkozással igyekeztek kimenteni, mondván, hogy nyilvánvalóan paródiáról van szó, amely ezen szabad felhasználási esetkör alá tartozik. Emellett kiemelték, hogy az eredeti műből, művekből csupán szükséges mértékű átvétel történt, mivel „a paródia humoros hatása a legjobban akkor érhető el, amikor első pillantásra az anyag meggyőzően eredetinek tűnik, ám közelebbi vizsgálat útján mégis kiderül, hogy valami egészen más.”¹³⁴

¹³³ David E. Shipley: A Dangerous Undertaking Indeed: Juvenile Humor, Raunchy Jokes, Obscene Materials and Bad Taste in Copyright. Kentucky Law Journal, 98. évf., 2010, p. 538.

¹³⁴ I. m. (132). „[T]he humorous effect of parody is best achieved when at first glance the material appears convincingly to be the original, and upon closer examination is discovered to be quite something else”.

Ugyanakkor az ügyben eljáró bíróság rávilágított, hogy a paródiacélú átvételt egyensúlyba kell hozni annak szükségességével, hogy a parodizáló egyéni-eredeti módon változtasson is az eredeti művön. Az egyensúly pedig a két kritérium – a felidézés és az alkotás – között csak akkor áll fenn – eltekintve attól az esettől, ha a paródia céljának megvalósításához kifejezetten a forrásmű pontos felidézése szükséges –, ha a felhasználó csupán a szükséges mértékben vesz át az eredeti műből. Emellett azt is kiemelte, hogy az eredeti művel való öszszetéveszthetőség túlzottan erős hatást gyakorolhat az eredeti mű piacára. Az eljáró bíróság álláspontja tehát az, hogy az Air Pirates alkotói túlléptek a fair use-teszt által megengedett kereteken, túl sokat használtak fel a műből, aminek következtében a felhasználásuk jogellenes.¹³⁵

Bár a döntés megállapításai egyébként többnyire helytállóak, az eset hosszú távú megítélése közel sem volt egyöntetű. Így például Edward Samuels álláspontja szerint az Air Pirates-ügy mintegy húsz évvel vetette vissza a paródia szerzői jogi megítélését.¹³⁶

Ugyancsak kiemelkedő eset az 1994. évet megelőző joggyakorlatból az *Elsmere-ügy*.¹³⁷ A tényállás alapján a *Saturday Night Live* című műsor 1978-ban felhasználta az akkoriban igen roszshírű New York város által 1977. évben, „*I Love New York*” néven indított turisztikai kampányának azonos című dalát, amely nagy szerepet játszott a város megítélésének helyreállításában. Maga a dal Steve Karmen szerzeménye, ám a mű feletti jogokat az Elsmere Music, Inc. társaság gyakorolja. A műsorban a bibliai Szodoma város vezetése válságtanácsot tart, mivel a város kedvezőtlen megítélése miatt visszaesnek a turizmusból folyó bevételek, megoldásként pedig – az egyértelműen a fenti dalra hajazó – „*I love Sodom*” dalt alkotják meg, helyreállítva ezzel a város renoméját.¹³⁸

Tekintettel arra, hogy az Elsmere Music, Inc. társaság álláspontja szerint az engedély és díjfizetés nélkül megvalósult felhasználás jogsértőnek minősül, a társaság polgári peres eljárást indított. A felperes álláspontja szerint az átdolgozás nem felel meg a fair use-tesztnek, mivel a dal lényegi elemének – vagyis az „*I Love New York*” mondatnak – jelentős, a szükségesnél jóval nagyobb része került átvételre – vagyis az „*I love*” rész. Ugyanakkor ez az érvelés nem érte el a célját: az eljáró bíróság kimondta, hogy egyrészt nem történt túlzott mértékű átvétel, másrészt pedig a felhasználás megítélése, és így a fair use-teszt szempontjából nem okoz gondot, hogy a paródia nem kizárólag az eredeti dal kifigurázására, hanem

¹³⁵ *Totah*: i. m. (128), p. 62.

¹³⁶ *Bob Levin: The Pirates and the Mouse – Disney’s War Against the Counterculture*. Fantagraphics Books, 2003, p. 202. „They set parody back twenty years.”

¹³⁷ *Elsmere Music v. National Broadcasting Co.*, 623 F. 2d 252 – Court of Appeals, 2nd Circuit (1980). Elérhető: <https://goo.gl/4F2BkS>.

¹³⁸ *Zissu*: i. m. (130), p. 403.

a New York városa által indított turisztikai kampány megítélésére, az azzal kapcsolatos kritikai észrevételek megfogalmazására is irányult.¹³⁹

Mindezek alapján a Saturday Night Live műsor felhasználása, tekintettel arra, hogy a fair use-tesztnek megfelelő paródiát valósított meg, nem volt jogsértő.¹⁴⁰

A paródia egyesült államokbeli, szerzői jogi megítélésének valószínűleg talán a legfontosabb, leginkább meghatározó jelentőségű döntése a *Campbell-ügyben*¹⁴¹ született 1994-ben.

A tényállás alapján a 2 Live Crew elnevezésű hip-hop együttes át szerette volna dolgozni a *Pretty Woman* (magyarul: Micsoda nő!) című film Roy Orbison által szerzett, „*Oh, Pretty woman*” című betétdalát. Az együttes megpróbált a vagyoni jogok jogosultjától, vagyis az Acuff Rose Music, Inc. társaságtól engedélyt szerezni a felhasználáshoz,¹⁴² ám ezt elutasították, vagyis a 2 Live Crew nem kapott engedélyt a felhasználásra.¹⁴³ Előjáróban megállapítható, hogy ez is a paródiakivételek egyik pótolhatatlannak tűnő funkciójához tartozik, nevezetesen, hogy a szabad felhasználási esetkör olyan felhasználás számára is teret enged, amelyeket a szerző – vagy a jogosult – valamilyen megfontolásból nem engedélyezne.¹⁴⁴

Az együttes – az engedély megtagadásával nem törődve – mégis elkészítette az eredeti betétdal paródiáját, és megjelentette azt az „*As Clean As They Wanna Be*” című – bakeliten, kazettán és CD-n is megjelent – lemezén, „*Pretty Woman*” elnevezéssel. A forrásmű és a paródia zenei elemei között van hasonlóság,¹⁴⁵ a szövegek ellenben komoly eltérést mutatnak az alábbi összehasonlító táblázatban szemléltetett idézetek szerint.

Oh, Pretty Woman (Roy Orbison)	Pretty Woman (2 Live Crew)
<i>“Pretty woman, walking down the street, Pretty woman, girl, girl you look so sweet, Pretty woman, you, you bring me down to that knee, Pretty woman, you make me wanna beg please, Oh, pretty woman.”</i>	<i>“Big hairy woman, you need to shave that stuff, Big hairy woman, you know I bet it’s tough. Big hairy woman, all that hair ain’t legit, ’Cause you look like Cousin It. Big hairy woman”</i>

¹³⁹ I. m. (137). „[E]ven if it were found that »I Love Sodom« did not parody the plaintiff’s song itself, that finding would not preclude a finding of fair use.” és „Similarly, the Court does not accept the plaintiff’s contention that, because ‘I Love Sodom’ and the sketch of which it was a part related to the city and not the state of New York, they did not constitute a valid parody of the ‘I Love New York’ advertising campaign.”

¹⁴⁰ Shipley: i. m. (133), p. 542.

¹⁴¹ Campbell v. Acuff-Rose Music (92-1292), 510 U.S. 569 (1994). Elérhető: <https://goo.gl/2fPCRG>.

¹⁴² Peter S. Menell: Adapting Copyright for the Mashup Generation. University of Pennsylvania Law Review, 164. évf., 2016, p. 474.

¹⁴³ Tara M. Warrington: Harry Potter and the Doctrine of Fair Use – Conjuring a New Copyright Complaint. Florida Coastal Law Review, 10. évf., 2009, p. 639.

¹⁴⁴ Alfred C. Yen: When Authors Won’t Sell – Parody, Fair Use and Efficiency in Copyright Law. University of Colorado Law Review, 62. évf., 1991, p. 103.

¹⁴⁵ Gyakorlatilag itt samplingeről van szó, bővebben l. még: Békés Gergely, Mezei Péter: A sampling megítélése a magyar szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 6. sz., 2010. december, p. 5–32. Elérhető: <https://goo.gl/XpsZ9d>.

Az Acuff Rose társaság a felhasználással kapcsolatban polgári peres eljárást indított szerzői jogainak megsértése miatt. A bíróságnak többek között azzal kapcsolatban kellett állást foglalnia, hogy a 2 Live Crew által alkalmazott, szókimondó – sőt, obszcén – szövegezés, illetve a felhasználás kereskedelmi jellege – tekintettel arra, hogy a lemez a keresetlevél beadásakor már egy éve forgalomban volt, és mintegy negyedmillió példányt értékesítettek belőle – akadályát képezi-e a fair use-teszt alapján való kimentésnek, a négy nevesített faktorba ütközik-e.

Az alperes álláspontja szerint a felhasználás kereskedelmi jellege nem lehet akadálya a fair use-tesztben foglalt feltételek teljesülésének, a felhasználás ennek megfelelően egyértelműen paródiának minősíthető, amelynek során az együttes szövegével görbe tükröt állít az eredeti alkotásban foglalt, a banalitásig idealizált nőkép elé, és az eredeti mű felidézéséhez szükséges mértéken túl nem történt átvétel, végül pedig a fair use-teszt negyedik faktorára kiterve elhangzott, hogy kifejezetten valószínűtlen, hogy a paródia érintené az eredeti mű piacát.¹⁴⁶

Az eljáró bíróság több, a paródia későbbi megítélését egyértelműen és igen nagy hatással meghatározó megállapítást tett a fair use-teszt első és negyedik faktorára tekintettel. Egyrésztől rávilágított, hogy bár a 2 Live Crew kifejezésmódja valóban szókimondó volt, a felhasználás megítélése, fair jellege – és így a paródia – nem függhet attól, hogy az megfelel-e a jó ízlés követelményeinek.¹⁴⁷ Másrésztől – és talán ez a döntés legfontosabb megállapítása – a Sony-ügyben kifejtettekkel ellentétben¹⁴⁸ rámutatott, hogy a kereskedelmi jelleg csupán egy eleme a fair use-teszt első faktorának (a felhasználás célja és jellege), annak fennállása egymagában nem alkalmas arra, hogy ellehetetlenítse a szabad felhasználási esetre való hivatkozást.¹⁴⁹ Továbbá a szellemi alkotások szabályozásának az Egyesült Államok alkotmányában nevesített célja alapján¹⁵⁰ figyelembe kell venni azt is, hogy rendelkezik-e a felhasználás átalakító, transzformatív jelleggel.¹⁵¹ Az eljáró bíróság állásfoglalása szerint minél inkább transzformatív a paródia, vagyis minél távolabb kerül az átdolgozott mű az

¹⁴⁶ Amy Lai: Copyright Law and its Parody Defense – Multiple Legal Perspectives. New York University Journal of Intellectual Property and Entertainment Law, 4. évf. 2. sz., 2015, p. 318–320.

¹⁴⁷ Ann Bartow: Bloodsucking Copyright. Maryland Law Review, 70. évf., 2011, p. 80; i. m. (141): „Whether, going beyond that, parody is in good taste or bad does not and should not matter to fair use.”

¹⁴⁸ Sony Corp. of America v. Universal City Studios, Inc., 464 U.S. 417, 451 (1984). Elérhető: <https://goo.gl/KA43Oa>. „[E]very commercial use ... is presumptively ... unfair”.

¹⁴⁹ I. m. (141): „The language of the statute makes clear that the commercial or nonprofit educational purpose of a work is only one element of the first factor enquiry into its purpose and character.”

¹⁵⁰ L. bővebben: Ujhelyi Dávid: Az IP Clause értelmezési lehetőségei az Egyesült Államok szerzői jogában. Iustum Aequum Salutare, 2015. 4. sz., p. 111–118.

¹⁵¹ L. még: Brian Sites: Fair Use and the New Transformative. Columbia Journal of Law & the Arts, 39. évf. 2016, p. 513–550.

eredetitől, annál kevésbé számítanak a felhasználás egyéb körülményei – annál kisebb az érdeksérelem mértéke –, mint például a kereskedelmi jelleg.¹⁵²

A bíróság ugyancsak kimondta, hogy a paródiacélú felhasználás szükséges, elkerülhetetlen eleme, hogy az eredeti művet, annak egyes részeit átvegye, felidézze (*conjure up*) a felhasználó abból a célból, és legalább olyan mértékben, hogy a célközönség számára beazonosíthatóvá váljék. Ennek megfelelően önmagában az átvétel miatt – amelynek megengedett mértéke esetről-esetre változik – a felhasználás még nem lesz jogsértő.¹⁵³ A bíróság végül – ugyancsak helyesen – a negyedik faktorra kitérve megállapította, hogy az átdolgozott mű valószínűleg nem fogja helyettesíteni az eredeti művet, nem érinti negatívan annak piacát.¹⁵⁴

Összességében¹⁵⁵ a bíróság megállapította, hogy a 2 Live Crew által megvalósított paródia – tekintettel arra, hogy a felhasználás átalakító jellege hangsúlyosabb volt kereskedelmi természeténél,¹⁵⁶ illetve nem befolyásolta hátrányosan az eredeti mű piacát – nem sértette a jogosult szerzői jogait. A döntés megítélését jól mutatja, hogy azzal kapcsolatban az a – nyilvánvalóan túlzó – kijelentés is elhangzott, hogy alapjaiban változtatta meg a szerzői jog világát.¹⁵⁷ Bár a döntés az Egyesült Államok szerzői jogát alapjaiban ugyan nem változtatta meg, az kétségtelennek tűnik – különösen a későbbi bírói gyakorlat fényében –, hogy a paródia szerzői jogi megítélésére maradandó hatást gyakorolt.¹⁵⁸

A következő, kiemelten fontos és rendkívül vitatott eset a paródia megítélése szempontjából a *Seuss-ügy*.¹⁵⁹ Dr. Seuss – vagyis Theodor Seuss Geisel – az Egyesült Államok egyik legnépszerűbb és kifejezetten egyedi, mind képi világában, mind kifejezésmódjában beazonosítható stílusú gyermekkönyvírója és -illusztrátora, egyik leghíresebb műve pedig az

¹⁵² *Lisan Hung*: The Supreme Court Holds That Parody May Be a Fair Use Under Section 107 of the 1976 Copyright Act. *Computer & High Technology Law Journal*, 10. évf., 1994, p. 510; i. m. (141): „...the more transformative the new work, the less will be the significance of other factors, like commercialism, that may weigh against a finding of fair use.”

¹⁵³ *Aaron Schwabach*: Reclaiming Copyright from the Outside In – What the Downfall Hitler Meme Means for the Transformative Works, Fair Use and Parody. *Buffalo Intellectual Property Law Journal*, 8. évf., 1. sz., 2012, p. 16; i. m. (141): „When parody takes aim at a particular original work, the parody must be able to »conjure up« at least enough of that original to make the object of its critical wit recognizable.”

¹⁵⁴ *Robyn M. Flegal*: Diametrically Opposing Viewpoints – Why Polar Opposites Should Not Attract the Parody Label Under the Fair Use Exception to Copyright Infringement. *Journal of Intellectual Property Law*, 21. évf., 2013, p. 112.

¹⁵⁵ Az eset védjegyjogi relevanciájáról l. *Stacey L. Dogan, Mark A. Lemley*: Parody as Brand. *Trademark Rep*, 105. évf. 2015, p. 1199–1204.

¹⁵⁶ Az Egyesült Államok védjegyjogi gyakorlata is hasonló megállapításra jut, l. *Deborah J. Kemp, Lynn M. Forsythe, Ida M. Jones*: Parody in Trademark Law – Dumb Starbucks Makes Trademark Law Look Dumb. *The John Marshall Review of Intellectual Property Law*, 14. évf. 2015, p. 183.

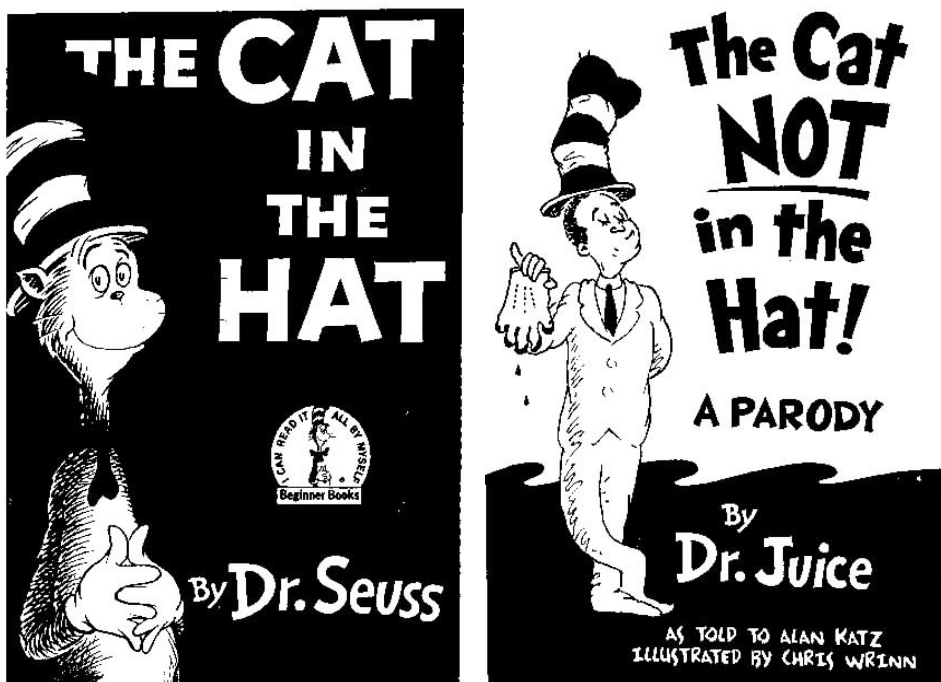
¹⁵⁷ *Zahr K. Said*: Fair Use in the Digital Age, and *Campbell v. Acuff-Rose* at 21. *Washington Law Review*, 90. évf., 2. sz., 2015, p. 583. Elérhető: <https://goo.gl/YNEs9q>.

¹⁵⁸ *Anna Schuler*: Insta-Appropriation – Finding Boundaries for the Second Circuit’s Fair Use Doctrine after *Campbell*. *Fordham Law Review*, 85. évf. 2016, p. 367–397.

¹⁵⁹ *Dr. Seuss Enters, LP v. Penguin Books USA, Inc.*, 109 F.3d 1394. Elérhető: <https://goo.gl/ghe8aR>.

1957. évben publikált „*The Cat in the Hat*” (magyarul: Kalapos macska) című alkotása, amely az eset kapcsán is előtérbe került.¹⁶⁰

A tényállás alapján a Penguin Books kiadó gondozásában megjelent a „*The Cat Not in the Hat – A Parody*” című könyv, amelyet a fiktív szerző, dr. Juice nevéen adtak ki – a mű egyébként Alan Katz and Chris Wrinn alkotása –, és a hírhedt O.J. Simpson nevéhez köthető ket-tős gyilkosságot dolgozta fel.¹⁶¹ A könyv mind képi világában – az illusztrációkon keresztül –, mind pedig szövegezésében – az alkalmazott egyszerű rímek útján – nagymértékben hasonlított Seuss alkotásaira, címe és egyes átírt részek miatt különösen a fent már ismertetett, „*The Cat in the Hat*” című műre, amely egyezéseket az alábbi ábra szemlélteti.

4. ábra: Dr. Seuss: *The Cat in the Hat* (balról), Dr. Juice: *The Cat Not in the Hat – A Parody*, Penguin Books (jobbról) (a képek forrása egységesen: blogs.harvard.edu)

Az alperes – tekintettel arra, hogy a felhasználással összefüggésben nem kapott engedélyt, és azért díjat sem fizetett – fair felhasználásra hivatkozott kimentési okként, az eljáró

¹⁶⁰ David A. Simon: Reasonable Percetion and Parody in Copyright Law. Utah Law Review, 2010, 3. sz., p. 846.

¹⁶¹ Bartow: i. m. (147), p. 81.

bíróság pedig ennek megfelelően azt vizsgálta, hogy a Penguin Books által kiadott paródia megfelel-e a fair use-teszt követelményeinek.

Az első faktort megvizsgálva megállapításra került, hogy a „The Cat Not in the Hat”, bár stílusában egyértelműen a felperes eredeti művét utánozza, lényegében nem azzal kapcsolatban fogalmaz meg kritikai vagy gúnyos észrevételeket, nem az eredeti műre irányul, hanem azt felhasználva, a művel parodizál egy külső jelenséget. Ennek megfelelően a felhasználás nem tartalmaz és nem is tartalmazhat olyan mértékű transzformativitást, amely mellett ne lehetne figyelembe venni a felhasználás kereskedelmi jellegét.¹⁶²

Az eljáró bíróság ezen okfejtése ugyanakkor bizonytalanoknak tűnik arra tekintettel, hogy közvetlenül mégiscsak az eredeti mű paródiájának is tekinthető attól függetlenül, hogy elsődlegesen valóban nem annak kigúnyolására irányult. Egyrészt az eredetileg gyermekeknek szánt, egyszerű, rímes formában való történetmesélés egyértelmű kontrasztot teremt Seuss művei és a paródiában feldozott gyilkosság között. Másrészt az eredeti mű több része is felhasználásra került a parodizált műben, így például a macska alakja – aki az átdolgozott verzióban maga a gyilkos –, illetve bár elenyésző mennyiségben, de egyes idézetek egyértelműen Seuss művéből kerültek áttemelésre és átköltésre.¹⁶³ Emellett fontos hangsúlyozni, hogy a paródia és más hasonló műfajok – mint a szatíra, utáncat – gyakran nehezen választhatóak el egymástól,¹⁶⁴ sőt a paródia és szatíra határterületét¹⁶⁵ egyes források külön kategóriaként, szerzői paródiaként emlegetik,¹⁶⁶ ebből fakadóan kizárólag amiatt, hogy egy átdolgozás közvetlenül nem az eredeti műre irányul, még nem feltétlenül indokolt a felhasználás kivételként való elismerésének elhagyása.

A második és negyedik faktort – utóbbit a bizonyítottság hiánya miatt – a bíróság érdemben nem vizsgálta, a harmadik – a felhasznált rész eredeti műhöz viszonyított mértéke és lényegessége – tekintetében pedig megállapította, hogy egyértelműen a mű lényeges részei kerültek átvételre, ám ezzel – visszautalva az első faktor vizsgálata során tett megállapításokra – utólag a felhasználás transzformativitása nem pótolható.¹⁶⁷

¹⁶² I. m. (159): „Although The Cat NOT in the Hat! does broadly mimic Dr. Seuss’ characteristic style, it does not hold his style up to ridicule. The stanzas have ‘no critical bearing on the substance or style of’ The Cat in the Hat. ... Because there is no effort to create a transformative work with ‘new expression, meaning, or message,’ the infringing work’s commercial use further cuts against the fair use defense.”

¹⁶³ Tyler T. Ochoa: Dr. Seuss, the Juice and Fair Use – How the Grinch Silenced Parody. Copyright Society of U.S.A. Journal, 45. évf. 2014, p. 592–594. Elérhető: <https://goo.gl/r1R7g2>.

¹⁶⁴ Laura E. Little: Regulating Funny – Humor and the Law. Cornell Law Review, 94. évf. 2008, p. 1262.

¹⁶⁵ A kettő elhatárolásáról l. Jeff Todd: Satire in Defamation Law: Toward a Critical Understanding. The Review of Litigation, 35. évf. 2016, p. 50–55.

¹⁶⁶ Ryan Kairalla: Work as Weapon, Author as Target – Why Parodies that Target Authors (Not Just Their Works) Should Be Fair Uses. New York University Journal of Intellectual Property & Entertainment Law, 2. évf. 2013, p. 237.

¹⁶⁷ Vogel: i. m. (111), p. 303–307; i. m. (141): „We have no doubt that the Cat’s image is the highly expressive core of Dr. Seuss’ work. ... We completely agree with the district court that ... their post-hoc characterization of the work is ‘completely unconvincing.’”

Összességében az eljáró bíróság tehát 1997-ben született ítéletében – elsősorban a paródia a művön kívüli irányultsága és a transzformativitás hiánya miatt – jogsértőnek találta a Penguin Books által megvalósított felhasználást. A döntést több kritikai is érte, miszerint ellentétben áll a Campbell-döntésben lefektetett elvekkel és irányvonalal, illetve szembe helyezkedik az ügyben kimondott tétellel, miszerint a fair use-tesztnek nem csupán a szűkebb értelemben vett paródiát, hanem az utáztatot, szatírárt is le kell fednie.¹⁶⁸ Emellett kritikaként fogalmazódott meg az is, hogy az eljáró bíróság sokkal inkább volt tekintettel a Seuss műveihez kapcsolódó védjegyek oltalmára és így a „brand” megvédésére, mint a szerzői jogi kérdések alapos körüljárására.¹⁶⁹

Ugyancsak kiemelkedő jelentőségű döntés született 1998-ban a *Leibovitz- eset*¹⁷⁰ kapcsán. Annie Leibovitz híres portréfotós az Egyesült Államokban, aki 1991-ben a *Vanity Fair* magazin címlapjára készített egy közismertté vált aktfényképet az akkor várandós Demi Moore színésznőről, aki a képen egyik kezével melleit takarja el, másik kezével pedig a hasát támasztja alá.¹⁷¹

A tényállás alapján a Leibovitz-fénykép – pontosabban az eredeti műhöz igen hasonló, de nem azonos fénykép – a Paramount Pictures filmelőállító társaság által készített „*Naked Gun 33½: The Final Insult*” (magyarul: *Csupasz pisztoly 33½: Az utolsó merénylet*) című film 1993. évi promóciós kampánya során olyan módon került felhasználásra, hogy a filmet népszerűsítő plakátok egyik verzióján a várandós hölgy testére a promotált film főszereplője, a Leslie Nielsen által alakított Frank Drebin nyomozó fejét szerkesztették az alábbi ábra szerint.¹⁷²

¹⁶⁸ *L. David McBride: Same Song, Different Verse – Parody as Fair Use After Campbell v. Acuff-Rose Music, Inc.* Oklahoma Law Review, 48. évf. 1995, p. 646.

¹⁶⁹ *Tyler T. Ochoa: Dr. Seuss, the Juice and Fair use – How the Grinch Silenced Parody.* Copyright of U.S.A. Journal, 45. évf., 2014, p. 620.

¹⁷⁰ *Leibovitz v. Paramount Pictures Corporation*, 137 F.3d 109 (2d Cir. 1998. Elérhető: <https://goo.gl/kBljzi>.

¹⁷¹ *David E. Shipley: A Dangerous Undertaking Indeed: Juvenile Humor, Raunchy Jokes, Obscene Materials and Bad Taste in Copyright.* Kentucky Law Journal, 98. évf., 2010, p. 563.

¹⁷² *Miatta Tenneh Dabo: Recent Developement – Leibovitz v. Paramount Pictures Corp. – Fair Use Doctrine: When is Copyright Infringement a Parody?* Baltimore Intellectual Property Law Journal, 7. évf., 1999, p. 156.

5. ábra: Az eredeti Leibovitz-fotó (jobbról) és az átdolgozás útján született filmplakát (balról)
(a képek forrása egységesen: en.wikipedia.org)

Annie Leibovitz – mint a fényképpel kapcsolatos szerzői jogok jogosultja – a fentiekben kifejtett felhasználást jogsértőnek találta, és bírósághoz fordult. Az alperes álláspontja szerint ugyanakkor az átdolgozás paródiának minősül, és mint ilyen a fair use-teszt hatálya alá tartozik, és nem jogsértő. Állítását az alperes azzal indokolta, hogy az átdolgozott képen Leslie Nielsen komolytalan arckifejezése egyértelmű kontrasztot teremt Demi Moore az eredeti művön megtalálható átszellemült ábrázolásával, ezáltal gúnyt és kritikát kifejezve. Emellett a plakáton megjelenik a „*Due this March.*” felirat is, ami pedig szintén gúnyos utalás a színésznő várandós állapotára,¹⁷³ összekötve a film premierjének dátumával.

Az eljáró bíróság a fair use-teszt első faktorát vizsgálva megállapította, hogy bár a különbözőség felidézése önmagában nem elég a szabad felhasználási eset követelményeinek kielégítéséhez, jelen esetben a létrehozott kontraszt olyan mértékű, és olyan pontokra világít rá, amelyeket minden további nélkül az eredeti művel kapcsolatos vélemény kinyilvánításának, kifigurázásának lehet tekinteni.¹⁷⁴ A második és harmadik faktor – az eddigi esetekkel egyezően – kevésbé volt releváns az eset megítélése szempontjából, ugyanakkor a negyedik

¹⁷³ Roger L. Zissu: *Funny is Fair – The Case for According Increased Value to Humor in Copyright Fair Use Analysis.* Copyright Society of the U.S.A. Journal, 55. évf., 2008, p. 412–413.

¹⁷⁴ Ochoa: i. m. (169), p. 585.

faktort megvizsgálva az eljáró bíróság rávilágított, hogy a díjfizetés elmaradása önmagában nem jelenti azt, hogy a paródia negatív hatással volt az eredeti mű piacára, mivel a fair use-tesztnek való megfelelés esetében eleve szabad felhasználási esetről beszélünk, amivel kapcsolatban nem szükséges a szerző számára díjat fizetni vagy engedélyt kérni.¹⁷⁵

Mindezek alapján az ügyben eljáró bíróság a Campbell-ügyben lefektetett úton haladva megállapította, hogy az alperes felhasználása – vagyis a paródia – megfelelt a fair use-tesztnek, ennek megfelelően nem valósított meg szerzői jogi jogsértést.

Végezetül szót kell még ejteni a 2009-ben eldöntött *Family Guy-ügyről*,¹⁷⁶ amely lényegében kiköszörülte a Seuss-ügyben a joggyakorlaton ejtett csorbát.

A Family Guy (magyarul: Családos csóka) egy felnőtteknek szánt szituációs komédia, animációs sorozat, amely groteszk, vulgáris humoráról és szókimondó stílusáról ismert. Az eset lényegét képező tényállás alapján a sorozat harmadik évadának huszonkettedik részében – amely a beszédes „*I Need a Jew*” címet viseli – „*When You Wish Upon a Weinstein*” néven feldolgozásra került Leigh Harline és Ned Washington „*When You Wish Upon a Star*” című közös szerzeménye. Az eredeti mű ugyanakkor – nem szerzői jogi értelemben – elsősorban mégsem a szerzőkhöz kötődik, mivel a Pinokkió animációs filmben történt felhasználása óta a The Walt Disney Company (a továbbiakban: Disney) társaság ikonikus dallamává nőtte ki magát, a felhasználók jellemzően ez utóbbi társaságra asszociálnak a dal hallatán attól függetlenül, hogy nem a Disney a szerzői jogok jogosultja.¹⁷⁷

A Family Guy szintén ezen asszociációs kapcsolatot lovagolta meg engedély és díjfizetés nélküli feldolgozásában, amellyel kapcsolatban a jogosult Bourne Co. végül peres eljárást kezdeményezett szerzői jogainak megsértése miatt. A per tárgyává tett epizódban a sorozat főszereplője, Peter, pénzügyi problémái miatt dal formájában azért fohászkodik egy csillaghoz – az eredeti műhöz nagyon hasonló dallamban, és szövegét is részben felidézve –, hogy az küldjön számára egy izraelita ismerőst, aki megoldja a gondjait. A fent ismertetett jelenet nagyban hasonlít a Pinokkió egy jelenetéhez – amelyben a játékkészítő Gepetto hasonló módon fohászkodik egy gyermekért –, emellett pedig – szintén a Disney társasághoz köthető módon – utalás arra a híresztelésre is, miszerint Walter Elias Disney, a társaság alapítója, antiszemita volt.¹⁷⁸

¹⁷⁵ I. m. (170): „Being different from an original does not inevitably »comment« on the original. ... Because the smirking face of Nielsen contrasts so strikingly with the serious expression on the face of Moore, the ad may reasonably be perceived as commenting on the seriousness, even the pretentiousness, of the original. ... But she [Leibovitz – a szerz.] is not entitled to a licensing fee for a work that otherwise qualifies for the fair use defense as a parody.”

¹⁷⁶ Bourne Co. v. Twentieth Century Fox Film Corp. 602 F. Supp.2d 499 (2009). Elérhető: <https://goo.gl/BPU9p0>.

¹⁷⁷ Cydney A. Tune, Jenna F. Leavitt: Family Guy Creators’ Fair Use Wish Comes True. Entertainment and Sport Lawyer, 27. évf. 2. sz., 2009, p. 8–10.

¹⁷⁸ Tera M. Warrington: Harry Potter and the Doctrine of Fair Use – Copyright a New Copyright Complaint. Florida Coastal Law Review, 10. évf., 2009, p. 653.

<p>When You Wish Upon a Star (Leigh Harline – Ned Washington)</p>	<p>When You Wish Upon a Weinstein (Seth MacFarlane – Walter Murphy)</p>
<p><i>“When you wish upon a star Makes no difference on who you are Anything your heart desires Will come to you.</i></p> <p><i>If your heart is in your dreams No request is too extreme When you wish upon a star As dreamers do.</i></p> <p><i>Fate is kind She brings to those who love The sweet fulfillment of Their secret longing</i></p> <p><i>Like a bolt out of the blue Fate steps in and sees you through When you wish upon a star Your dreams come true”</i></p>	<p><i>“Nothing else has worked so far, So I’ll wish upon a star, Wondrous dancing speck of light, I need a Jew...</i></p> <p><i>Lois makes me take the rap, Cause our checkbook looks like crap, Since I can’t give her a slap, I need a Jew...</i></p> <p><i>Where to find A Baum or Stien or Stein To teach me how to whine And do my taxes...</i></p> <p><i>Though by many they’re abhorred, Hebrew people I’ve adored, Even though they killed my lord, I need a Jew!”</i></p>

Az eljáró bíróság megállapította, hogy az alperesek által megvalósított felhasználás, bár bizonyos szempontból paródia – hiszen görbe tükröt állít az eredeti mű naiv, gyermeki világsképe elé –, ugyanakkor elsősorban szatíra – vagyis nem a művet, hanem a művel parodizál –, mivel számos olyan gúnyos elemet tartalmaz, amely nem az eredeti műre, hanem egy külső jelenségre, a Disney társaságra utal.¹⁷⁹ Ugyanakkor ez nem képezte akadályát annak, hogy a fair use-teszt faktorainak vizsgálata az alperesek szempontjából pozitív eredménnyel záruljon, ugyanis a bíróság rávilágított, hogy a felhasználás kellő mértékben transzformatív, és nyilvánvalóan nincs érdemi hatása az eredeti mű piacára sem, még ha a felperes álláspontja szerint az átdolgozás különösen sértő tartalma negatívan befolyásolná is az eredeti mű megítélését.¹⁸⁰

Az ügy különös jelentősége tehát, hogy a Seuss-üggyel ellentétben, ahol a felhasználás stílusutánczás jellege akadályát képezte a fair use-teszt alapján való kimentésnek, jelen esetben a szabad felhasználási eset sikeresen alkalmazható volt. Az alperesek által megvalósított

¹⁷⁹ *Tune, Leavitt*: i. m. (177), p. 9.

¹⁸⁰ I. m. (177). „[T]he Court to find that one of their intended comments in parodying »When You Wish Upon a Star« related to the reputation of Walt Disney as an anti-Semite The Court finds that the new work is transformative; consequently, the first factor weighs in favor of a finding of fair use. ... In this case, there can be no question that 'I Need a Jew« does not usurp the market for »When You Wish Upon a Star.”

felhasználás így – hasonlóan¹⁸¹ a sorozatot a korábbiakban hasonló körülmények között érintő peres eljáráshoz¹⁸² – nem volt jogsértő.

Összefoglalóan: az Egyesült Államok szerzői jogi paródiával kapcsolatos szabályozása – különösen a Campbell- és a Family Guy-ügy után – egyértelműen ösztönzőleg hat a paródia- és satíracélú felhasználásokra, megfelelő és termékeny táptalajt nyújt a szerzői művek létrehozásának ösztönzésére, a joggyakorlat az elmúlt években pedig megfelelően konsekvens és kiszámítható. Ugyanakkor szükséges megállapítani, hogy a vizsgálat tárgyává tett esetjog tükrében sem az paródiával érintett művek szerzői, sem pedig az eljáró bíróságok nem foglalkoznak a személyhez fűződő jogok kérdésével, gondolva itt elsősorban a mű integritásának sérelmére, amely viszont az esetek jelentős részében relevanciával bírhatott volna.¹⁸³

IV. A paródia megítélése a magyar jog alapján

Egy diákoknak szánt értelmező szótár megközelítésében¹⁸⁴ a paródia nem más, mint „*valamely irodalmi mű, művészeti stílus, műfaj stb. tréfás, torzító utánzata.*” A paródia fogalma a *Magyar néprajzi lexikon* szerint a következőképpen hangzik: „*a folklóresztétika kategóriája, egy alkotás tréfás, satirikus változata, amelynek célja az eredeti nevetséges formában való megismétlése.*” Ezzel szemben a satíra vagy utánzat nem más, mint „*a komikum igen éles fajtája, a folklóresztétika kategóriája.*”¹⁸⁵ Látható, hogy ezekkel a részben tautologikus megközelítésekkel viszonylag nehéz¹⁸⁶ szerzői jogi szempontból pontos megállapításokat tenni.

Az Szjt. – mivel nem tartalmaz a paródiára, karikatúrára vonatkozó kivételt – természetesen szintén nem tartalmaz definíciót vagy más utalást erre a felhasználási módra vonatkozóan. Jelen tanulmány elsődleges célja ugyanakkor annak körüljárása, hogy a magyar jogalkotó milyen érvek alapján nem ültette át az Infosoc-irányelv opcionális kivételét, illetve ennek megvizsgálása után annak tisztázása, hogy ezek az érvek helytállóak-e a jelenlegi

¹⁸¹ *Patrick K. Thornton*: Cultural Behemoths Collide – Carol Burnett v. Family Guy. Entertainment & Sports Law, 25. évf. 3. sz., 2007, p. 8–9; *Eric D. Gorman*: Who Gets the Last Laugh? Satire, Doctrine of Fair Use, and Copywrong Infringement. Temple Journal of Science, Technology & Environmental Law, 29. évf. 3. sz., 2010, p. 216.

¹⁸² *L. Burnett v. Twentieth Century Fox Film Corp.*, 491 F. Supp. 2d 962, 974 (2007). Elérhető: <https://goo.gl/GfL9gZ>.

¹⁸³ *Moana Weir*: Making Sense of Copyright Law Relating to Parody – A Moral Rights Perspective. Monash University Law Review, 18. évf. 2. sz., 1992, p. 196.

¹⁸⁴ *Eöry Vilma*: Magyar értelmező szótár diákoknak – Szómagyarázatok példamondatokkal. Tinta Tankönyvkiadó, Budapest, 2010, p. 623.

¹⁸⁵ *Ortutay Gyula* (szerk.): Magyar néprajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977–1982. Elérhető: <https://goo.gl/ndOZX3>.

¹⁸⁶ *Monique Bradley Lampke*: Why the Fair Use Defense of Free Speech or Parody Under the Anticybersquatting Consumer Protection Act Needs Judicial Review by the United States Supreme Court. Minnesota Journal of Law, Science & Technology, 11. évf., 2010, p. 313.

körülmények között, esetleg felmerül-e – tekintettel a nemzetközi környezetre, tendenciákra, illetve a személyhez fűződő és vagyoni jogok dogmatikai megközelítésére – annak szükségessége, hogy a paródiakivétel beillesztésre kerüljön a magyar szerzői jog rendszerébe.

Kiindulópontként szükséges leszögezni, hogy bár az Infosoc-irányelv a fentiekben már kifejtettek szerint a többszörözés és nyilvánosságához közvetítés – illetve bizonyos esetekben a terjesztés – korlátjaként¹⁸⁷ nevesíti saját paródiakivételét, a paródiacélú felhasználásokról igazából mint átdolgozásról – ezáltal nevesített felhasználási módról – szükséges beszél-nünk,¹⁸⁸ hiszen a parodizálás során jellemzően – bár nem feltétlenül – az eredeti műből annak megváltoztatása, részeinek felhasználása és eltorzítása útján ugyancsak egyéni-eredeti jelleggel rendelkező alkotás jön létre.

1. Az SZJSZT több szakvéleményében is foglalkozott a paródia szerzői jogi megítélésével. Így elsőként a 39/2002. sz. szakvéleményben találunk megállapításokat erre vonatkozóan, kimondva, hogy egyrészt a paródiának nincs részletesen kimunkált bírói gyakorlata Magyarországon, másrészt – az eset kapcsán egyfajta negatív megközelítésben – több tulajdonságot nevesít, amellyel a paródiacélú felhasználások rendszerint rendelkeznek. A paródia így az eredeti mű stíluselemeit eltúlozva vagy a szerző alkotásainak jellegzetes vonásait humoros módon mutatja be, jellemzi továbbá egy „összekacsintó rokonszenv” vagy „lesújtó kritika”, bírálat is.¹⁸⁹ Ennek fényében tehát az SZJSZT olvasatában a paródia fogalma nem csupán a szorosabb értelemben vett szerzői jogi paródiát fedi le, hanem a szerző stílusának gúnyos megjelenítését (stílusutánezást) is.

A 13/2003. sz. szakvélemény a fentiekhez további szempontokkal járul hozzá, így olvasatában a szerzői jogi paródia szükségszerű eleme az eredeti mű felidézése, de fontos, hogy az átdolgozás útján létrejött műben az új, egyéni elemek kerüljenek túlsúlyba. Emellett különösen érdekes, hogy az SZJSZT álláspontja szerint a magyar szerzői jogban az engedélyköteles átdolgozás és az engedélyt nem igénylő paródia elvileg elhatárolható egymástól.¹⁹⁰

Ezen gondolatokat bontja ki részleteiben a 16/08. sz. szakvélemény. Az SZJSZT itt a paródiát egyrészt a szellemi vita közismert eszközeként, másrészt pedig „a véleményszabadság alkotmányos védelmének sajátos, a szerzői jog által elismert belső korlátja”-ként közelíti meg. A paródia megállapításához objektív ismérvként szükség van az eredeti mű felidézésére, illetve a saját alkotói tevékenységgel való önállóság, az eredeti műtől való, egyéni alkotás útján megvalósuló „eltávolodás” megszerzésére is. A szakvélemény kifejti, hogy a paródiacélú felhasználás „az átdolgozás fogalma alóli, de nevesített szabad felhasználásnak nem tekinthető kivétel”. Az engedély nélkül átvehető elemek között nevesítésre kerülnek a felismerhetőséghez szükséges, illetve a vitát, szembenállást kifejező részek. Végül az SZJSZT

¹⁸⁷ Infosoc-irányelv 5. cikk (3) és (4) bek.

¹⁸⁸ Sztj. 29. §.

¹⁸⁹ SZJSZT-39/2002: Flintstones figurák felhasználása reklámcélokra. Elérhető: <https://goo.gl/DXh59j>.

¹⁹⁰ SZJSZT-13/2003: Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben. Elérhető: <https://goo.gl/sQe8eA>.

– és érdekes felvetés, hogy ez ellentétben áll-e a 39/2002. sz. szakvéleményben foglaltakkal, miszerint a szerző stíluselemeinek utánzása is a paródia fogalma alá tartozik – kifejti, hogy a stílusutánzás (utánzat, utánpéztés, *pastiche*) az Sztj. 1. § (6) bekezdése alapján¹⁹¹ nem engedélyköteles felhasználás.¹⁹²

Faludi a paródia szerzői jogi megítéléséről írt tanulmányában ugyancsak hivatkozik az SZJSZT 16/08. sz. szakvéleményére, illetve az abban kifejtettekre. Konklúziójában kifejti, hogy álláspontja szerint nincs szükség a paródiakivétel törvénybe foglalására, mivel annak „*legtisztább változata*” olyan csekély mértékben merít csak az eredeti műből, hogy az nem éri el az átdolgozás szintjét, „*belefér az idézés mint a legtipikusabb szabad felhasználás kereteibe*”, a paródia megítélése pedig egyébként is az esetről-esetre történő vizsgálat tárgykörébe tartozik.¹⁹³ Ennek kapcsán megjegyezhető, hogy a paródia az idézés kivételén keresztül megvalósuló elismerése – ahogy Olaszország és Csehország esetében is megvalósul a fentiekben kifejtettek szerint – bár nem példátlan, ugyanakkor közel sem nevezhető az uralkodó megközelítésnek, továbbá problémát jelent, hogy az idézés mint szabad felhasználás bizonyos műfajok esetében – mint a képzőművészeti alkotások – eleve kizárt, illetve a paródia jellemzően egyébként is túlnyúlik ezen szabad felhasználási eset keretein.

Grad-Gyenge a szerzői jogi korlátozásokról szóló monográfiájában ugyancsak érinti a paródia kérdését. Álláspontja szerint nincs szükség önálló szabad felhasználási esetkör bevezetésére, mivel a paródiakivételnek az Infosoc-irányelvűl történő átültetése csak azt tenné lehetővé, hogy „*az érintett műveket változatlan formában használja fel a parodizáló*”,¹⁹⁴ ugyanakkor a fentiekben bemutatott, a monográfia megjelenését követően született *Deckmyn-döntésből* nem feltétlenül erre következtethetünk, bár kétségtelen, hogy az uniós bíróság az átdolgozás jogát nem tudja beemelni az ítélkezésébe, mivel ez nem került harmonizálásra. Emellett kifejti, hogy a paródia bizonyos esetekben – mint pl. a már említett stílusparódia – nem valósít meg engedélyköteles felhasználást, bizonyos esetekben pedig az idézés körében is védelemben részesíthető.¹⁹⁵

Az Sztj. Nagykommentárja¹⁹⁶ ugyancsak foglalkozik a paródia kérdésével. A fentiekben már kifejtettekhez hasonlóan kitér a felidézés és a stílusutánzás problémájára, illetve leszögezi, hogy az engedélyköteles felhasználás és a szabad paródia elhatárolása egyedi vizsgálatot kíván meg minden esetben.

¹⁹¹ Sztj. 1. § (6) bek.: (6) „Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.”

¹⁹² SZJSZT-16/08: Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása. Elérhető: <https://goo.gl/n6TxhT>.

¹⁹³ Faludi: i. m. (14), p. 95, 112, 115.

¹⁹⁴ Ugyanakkor azon országokban, ahol az uniós csatlakozás után került bevezetésre a szabad felhasználási eset – mint például Litvánia – az elfogadott szövegek ettől rugalmasabb értelmezésre engednek következtetni.

¹⁹⁵ Grad-Gyenge: i. m. (66), p. 222–225.

¹⁹⁶ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Online verzió (l. az átdolgozás jogánál írottakat).

A teljesség kedvéért még szükséges szólni az 1969. évi szerzői jogi törvényről is, amely a 16. § (3) bekezdésben¹⁹⁷ szűk körben lehetőséget biztosított a paródiacélú felhasználások szerzői jogi elismerésére is, ám ezt a szakaszt a Berni Unió Egyezménybe való ütközése miatt 1994. évben hatályon kívül helyezték,¹⁹⁸ így nem került átvételre a hatályos törvényben.

2. A jelen fejezetben a paródia megítélése kapcsán eddig kifejtettekkel részben egyetértünk, részben viszont ellentétes álláspontra kívánunk helyezkedni.

Így vitán felül áll, hogy a paródiacélú felhasználáshoz elengedhetetlen szükség van az eredeti mű felidézésére, ezzel uniós szinten a *Deckmyn-döntés* következtetései¹⁹⁹ és az Egyesült Államok joggyakorlata (*conjure up*)²⁰⁰ is azonos képet mutat. A felidézés mellett ugyanakkor – tekintettel arra, hogy az átdolgozás²⁰¹ során szerzői műből szerzői mű jön létre – a paródiának ugyancsak egyéni-eredeti jelleggel kell rendelkeznie, méghozzá olyan minőségben, amely megfelelő alapot ad a felhasználás eredményeként létrejött mű önálló, az eredeti műtől független szerzői jogi védelmére. Ugyancsak helyesnek tűnik az a megállapítás, miszerint az Sztj. 1. § (6) bekezdése alapján a stílusutánczat szerzői jogi szempontból nem valósít meg releváns felhasználást, így engedélykérés és díjfizetés nélkül megvalósítható. Szintén megalapozottnak tartjuk Grad-Gyenge és Faludi azon gondolatát, miszerint bizonyos esetekben a paródiacélú felhasználás megférhet az idézés szabad felhasználása által biztosított keretek között, bár a fentiekben kifejtett problémák miatt ez csak töredékében fedí le a paródiacélú felhasználásokat.

Ugyanakkor további megfontolást igényel a paródia nem nevesített szabad felhasználási esetként történő azonosítása. Az SZJSZT 16/2008. sz. szakvéleményében kifejtett értelmezés szerint mivel a paródia a véleménynyilvánítás szabadsága – amely az Alaptörvény IX. cikkében nevesített alkotmányos jog, tehát a jogforrási hierarchia alapján a szerzői jog külső korlátja – eszközeként a szerzői jog belső korlátjává válik,²⁰² így az Sztj.-ben való külön nevesítés nélkül is része – valamilyen terjedelemben – a magyar szerzői jognak, tehát a szabad felhasználási esetek közötti felsorolása szükségtelen. Ugyanakkor attól még, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának²⁰³ – amely egyes elgondolások szerint a szerzői jog

¹⁹⁷ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 16. § (3) bek.: „Új, önálló mű alkotásához idegen mű felhasználható; ez a jog azonban nem terjed ki az idegen mű átdolgozására színpad, film, rádió vagy televízió céljára, valamint az azonos műfajban történő átdolgozásra.”

¹⁹⁸ Faludi: i. m. (14), p. 100.

¹⁹⁹ Griffiths: i. m. (9), p. 5.

²⁰⁰ Robin M. Flegal: *Diametrically Opposing Viewpoints – Why Polar Opposites Should Not Attract the Parody Label Under the Fair Use Exception to Copyright Infringement*. *Journal of Intellectual Property Law*, 21. évf., 2013, p. 112.

²⁰¹ Mezei: i. m. (98), p. 57.

²⁰² Faludi Gábor: *A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai*. *Jogtudományi Közlöny*, 2006. 7–8. sz., p. 280–292.

²⁰³ L. még: Faludi Gábor: *A szerzői jog alapjogi szemlélete az Európai Unióban*. In: Faludi Gábor (szerk.): *Liber amicorum: studia P. Gyertyánfy dedicata: ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2008, p. 185–209.

anyajoga, forrása is egyben²⁰⁴ – külső korlátként való értelmezéséből még nem feltétlenül, nem egyenesen következik, hogy a szerzői jogi törvényben nem nevesített szabad felhasználási esetkörökről lehessen beszélni. Ezen okfejtés ellentétben állónak látszik az Sztj. 33. § (3) bekezdésében nevesített²⁰⁵ kiterjesztő értelmezés tilalmával, illetve azzal, hogy az Sztj. a szabad felhasználás eseteit *taxatív felsorolás* útján, *kógens módon* határozza meg, ahogy azt a törvény kommentárja is megerősíti.²⁰⁶ Márpedig ebből az következik, hogy a magyar szerzői jog csak azokat a szabad felhasználási eseteket ismeri, amelyek az Sztj.-ben nevesítésre is kerültek – ide nem értve természetesen a szerzői jogi szempontból felhasználásnak nem minősülő, pl. *de minimis* magatartásokat. Ennek alapján az SZJSZT 16/2008. sz. szakvéleményében foglaltak, különösen a nem nevesített szabad felhasználási eset kategória mint olyan, kiterjesztő értelmezésnek, és emiatt az Sztj.-vel ellentétesnek tűnnek.²⁰⁷

Az érvelés egyébként a *jobbiztonság* szempontjából sem tűnik kielégítőnek. A felhasználók jelentős részétől nem várható el a jogszabály ilyen szintű, komoly dogmatikai alapon nyugvó ismerete. Magából a jogszabályból viszont arra – az egyébként többé-kevésbé helyes – következtetésre lehet jutni, hogy a magyar szerzői jog nem rendelkezik nevesített paródiakivétellel, tehát a paródiacélú felhasználással kapcsolatban engedélyt kell kérni, és díjfizetési kötelezettség van. Az, hogy a felhasználás esetleg egy szűk körben az idézés kivétele alá vonható, a gyakorlat számára igen kevés kapaszkodót jelent, nem beszélve arról, hogy egy esetleges peres eljárásban az SZJSZT által – egyébként logikusan, ha nem is támadhatatlanul – kifejtett, a nem nevesített szerzői jogi kivételre vonatkozó, tisztán jogtudományi érvelést az eljáró bíróság nem köteles elfogadni és/vagy alkalmazni.

Kiegészítésre szorulónak érezzük továbbá azt a gondolatot, miszerint egy átdolgozás szabad felhasználási esetként történő elismeréséhez a „*nevettetési cél*” nem méltánylandóbb, mint egy komoly hangvételű átdolgozás.²⁰⁸ A paródiacélú felhasználások olyan kritikái, nem csupán a véleménynyilvánítást, hanem a – legalább a paródiacélú felhasználások bizonyos körében – *véleménycserét* katalizáló, hozzáadott értéket tartalmaznak,²⁰⁹ amely min-

²⁰⁴ Kim Treiger-Bar-Am: Kant on Copyright: Rights of Transformative Authorship. *Cardozo Arts & Entertainment*, 25. évf. 3. sz., 2008, p. 1066.

²⁰⁵ Sztj. 33. § (3) bek.: „A szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezéseket nem lehet kiterjesztően értelmezni.”

²⁰⁶ Kiss Zoltán: Kommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Online jogtár verzió. „A szabad felhasználásra vonatkozó részletes és a felhasználási jogok szabályozására egyébként nem jellemző kógens szabályozást a szabad felhasználás jellege indokolja. ... Ezért a szerzői jog és a felhasználói (társadalmi) érdek védelmének egyensúlya csak akkor nem bomlik meg, ha a jogszabály a szabad felhasználás terjedelmét szigorú keretek közé szorítja.”

²⁰⁷ A levezetés egyébként abban az esetben tűnne elfogadhatónak, ha a háromlépcsős tesztet nem a szabad felhasználások általános korlátjaként, hanem – a fair use-teszthez hasonlóan – nyitott végű szabad felhasználási esetként értelmeznénk. L. még: i. m. (20), p. 7.

²⁰⁸ Grad-Gyenge: i. m. (66), p. 223.

²⁰⁹ Marlin H. Smith: The Limits of Copyright – Property, Parody and the Public Domain. *Duke Law Journal*, 42. évf., 1993, p. 1248.

den további nélkül megfelelő alátámasztása lehet egy széleskörűen ismert és lényegében több évszázados hagyományokkal rendelkező felhasználás kivételként való nevesítésének.

Az Egyesült Államok joggyakorlata kiváló példája annak, hogy a felhasználók és a gyakorlat számára egyértelmű, rugalmas és jól körülhatárolható környezetre van szükség ahhoz, hogy a szerzői jog céljai, így többek között a kreativitás ösztönzése²¹⁰ meg tudjon valósulni. Ebből kifolyólag a hazai, a paródiával kapcsolatos peres eljárások hiányából nem a paródiakivétel törvénybe foglalásával kapcsolatos indokok hiányára,²¹¹ hanem éppen ellenkezőleg, a szabad felhasználási esetkör Infosoc-irányelvből való, de a hazai sajtósságokhoz szabott átültetésének szükségességére, illetve – a jogirodalmi álláspontok eltéréseit is szem előtt tartva – jogbizonytalanságra lehet és kell következtetni.²¹²

V. Konklúzió

Jelen tanulmány arra a kérdésre próbált meg választ keresni, hogy az Európai Unió Bíróságának gyakorlata – és annak következményei –, a paródia külföldi jogszabályok alapján történő megítélése és nem utolsósorban a magyar dogmatikai megközelítés alapján volna-e helye egy önálló szabad felhasználási esetkör beépítésének az Sztj.-be, szükség van-e a magyar szerzői jogban nevesített paródiakivételre.

Bár a kérdés vizsgálata során láthattuk, hogy a jelenlegi uralkodó hazai megközelítés – mivel nincsenek ilyen peres eljárások, és dogmatikai alapon bizonyos körben egyébként is elismert felhasználásnak tekinthető – nem tartja szükségesnek a nevesített szabad felhasználási esetkör alkalmazását, több tényező is abba az irányba mutat, hogy ezen álláspont felülvizsgálatra szorul.

Így mindenekelőtt a jelen dolgozat III. fejezetében leírtak alapján egyértelműen kimutatható, hogy nemzetközi viszonylatban az európai államok jelentős része és az angolszász hagyományú országok túlnyomó többsége legalább valamilyen egyértelműen azonosítható formában elismeri a paródiacélú felhasználásokat, de a nevesített paródiakivételek alkalmazása sem ritka jelenség. Az átültetés elmulasztásával akár a reciprocitás problémája is felmerülhet,²¹³ mivel ha más nem, legalább uniós szinten egyértelmű cél az egyes szerzői jogi rezsimek egymáshoz való közelítése.

²¹⁰ L. még: *Ujhelyi Dávid*: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (119.) évf. 5. sz., 2014. október, p. 34–52. Elérhető: <https://goo.gl/IPYzaG>.

²¹¹ *Vö. Faludi*: i. m. (14).

²¹² A tanulmány szerzőjének álláspontja szerint a paródiával kapcsolatos jogviták a már létező kivételből fognak fakadni, nem pedig annak hiányából.

²¹³ *Guy Pessach*: Toward a New Jurisprudence of Copyright Exemptions. *IDEA – The Intellectual Property Law Review*, 55. évf., 2. sz., 2015, p. 302.

Emellett a szerzői jogban egyébként is különösen hangsúlyos a véleménynyilvánítás szabadsága,²¹⁴ a paródia pedig olyan hozzáadott értéket, a véleménycsere katalizálását is hozhatja, amelynek elismerés nélkül hagyása indokolatlannak tűnik a magyar jogalkotó részéről.

A hazai dogmatikai megközelítés ugyanakkor a fentiekben kifejtettek alapján és azok mentén szintén átgondolásra szorul, mivel az SZJSZT szakvéleményeiben levezetett gondolatmenet bár logikusnak, mégis kevésbé megalapozottnak tűnik, ami mellett a jogbiztonság követelményének való megfelelést sem szabad szem elől téveszteni.

A tanulmány elején található, talán némileg lekicsinylő hangvételű idézet szerint a paródia lényegében nem több annál, mint amikor a középszerűség tisztelettel adózik a génusz előtt. Jól mutatja ez, hogy a tisztán jogdogmatikai megközelítés – még ha első ránézésre logikusnak is tűnik – elfelejtkezhet a felhasználás ezen túlmutató értékéről.

Így a dolgozatban összegzett kutatások és azok megállapításai alapján – visszautalva az említett idézetre – talán az állítás fordítottja is igaz lehet: a paródia gyakran lehet az az eset is, amikor a génusz adózik tisztelettel a középszerűség előtt: a paródia nem csupán egy nevesített szabad felhasználási eset nélküli, szűk körben, az egyedi ügyben eljáró bíróság álláspontja alapján védelemben és elismerésben részesíthető speciális átdolgozás. A paródia alapjogi gyökerekkel, nemzetközi elismertséggel és társadalmi értékkel rendelkező, kritikus alkotói műfaj, egy különleges és a kreativitásnak táptalajul szolgáló felhasználási mód, amelynek elismerésére – válaszulva a dolgozat címében feltett kérdésre – szükség van a magyar szerzői jogban is.²¹⁵

²¹⁴ *William McGeeveran*: The Imaginary Trademark Parody Crisis (and Real One). *Washington Law Review*, 90. évf., 2015, p. 727.

²¹⁵ A dolgozat megállapításai alapján egy esetleges szabad felhasználási eset megalkotásakor javasolt lenne a jogszerű felhasználás feltételeként nevesíteni a felhasználás jellegétől függően a szerző és a forrásmű megjelölését, a cél által indokolt terjedelmű átvételt és végezetül – a francia szabályozás mintájára – a műfaj szabályai betartásának követelményét.

**1. sz. melléklet: A kifejezett paródiakivétellel rendelkező európai országokban
nevesített szabad felhasználási feltételek**

	Ország	Feltétel(ek)	Műfaj(ok)
1.	Spanyolország	nyilvánosságra hozatal, nem összetéveszthető, nem sérti az eredeti művet vagy szerzőt	paródia
2.	Franciaország	nyilvánosságra hozatal, a műfaj szabályainak betartása	paródia, karikatúra, utáncát
3.	Svájc	létező mű	paródia vagy más hasonló
4.	Belgium	jogszerű nyilvánosságra hozatal, tisztességes gyakorlat	paródia, karikatúra, utáncát
5.	Luxemburg	jogszerű nyilvánosságra hozatal, a mű gúnyolását célozza, a műfaj tisztességes gyakorlatának megtartása, a kifigurázáshoz szükséges minimum átvétele	paródia, karikatúra, utáncát
6.	Hollandia	nyilvánossághoz közvetítés és többszörözés, társadalmi szokások alapján észszerűen elfogadható	paródia, karikatúra, utáncát
7.	Észtország	szerző és mű megjelölése, jogszerű nyilvánosságra hozatal, a cél által indokolt terjedelemben	paródia, karikatúra, utáncát
8.	Lettország	csak a szabad felhasználási esetek közé tartozást emeli ki	paródia, karikatúra
9.	Litvánia	csak a szabad felhasználási esetek közé tartozást emeli ki	paródia, karikatúra
10.	Lengyelország	a műfaj szabályai által indokolt terjedelem	paródia, karikatúra, utáncát
11.	Szlovákia	nem téveszthető össze az eredetivel	paródia, karikatúra, utáncát
12.	Szlovénia	nyilvánosságra hozatal, nem téveszthető össze az eredetivel, vagy nem valószínű	paródia, karikatúra, utáncát
13.	Horvátország	a cél által indokolt terjedelemben, szerző és mű megjelölése	paródia, karikatúra
14.	Bosznia-Hercegovina	nyilvánosságra hozatal, nem összetéveszthető	paródia, karikatúra
15.	Szerbia	nyilvánosságra hozatal, nem összetéveszthető	paródia, karikatúra
16.	Románia	nem összetéveszthető	paródia, karikatúra
17.	Málta	többszörözés, nyilvánossághoz közvetítés	paródia, karikatúra, utáncát

Forrásjegyzék

Monográfiák, tanulmányok

- Ali, Gabriele Spina: A Bay of Pigs crisis in southern Europe? Fan-dubbing and parody in the Italian peninsula. *European Intellectual Property Review*, Vol. 37, Iss. 12, 2015
- Arnold, Richard – Rosati, Eleonora: Are national courts the addressees of the Infosoc three-step test? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Vol. 10, 2015
- Austin, Graeme W.: EU and US Perspectives on Fair Dealing for the Purpose of Parody or Satire. *UNSW Law Journal*, Vol. 39, Iss. 2, 2016
- Austin, Greame W.: Four Questions About the Australian Approach to Fair Dealing Defenses to Copyright Infringement. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 57, 2010
- Bartow, Ann: Bloodsucking Copyright. *Maryland Law Review*, Vol. 70, 2011
- Békés Gergely – Mezei Péter: A sampling megítélése a magyar szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2010/6
- Bimbaité, Monika: When is a parody a violation of copyright? *International Journal of Baltic Law*, Vol. 1, No. 2, 2004
- Crowne, Emir Aly: Parody as Fair Dealing in Canada: A Guide for Lawyers and Judges. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Vol. 4, No. 7, 2009
- Dabo, Miatta Tenneh: Recent Development – *Leibovitz v. Paramount Pictures Corp.* – Fair Use Doctrine: When is Copyright Infringement a Parody? *Baltimore Intellectual Property Law Journal*, Vol. 7, 1999
- Derclaye, Estelle (szerk.): *Research Handbook on the Future of EU Copyright*. Edward Elgar, 2009
- Dogan, Stacey L. – Lemley, Mark A.: Parody as Brand. *Trademark Rep*, Vol. 105, 2015
- Drexl, Josef: European and International Intellectual Property Law between Propertization and Regulation: How a Fundamental-Rights Approach Can Mitigate the Tension. *The University of the Pacific Law Review*, Vol. 47, 2016
- Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban. In: Köhidi Ákos – Keserű Barna Arnold (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Győr; Budapest: Eötvös József Könyv-és Lapkiadó, 2015
- Faludi Gábor: A szerzői jog alapjogi szemlélete az Európai Unióban. In: Faludi Gábor (szerk.): *Liber amicorum: studia P. Gyertyánfy dedicata: ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2008
- Faludi Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai. *Jogtudományi Közlöny*, 2006/7–8
- Flegal, Robyn M.: Diametrically Opposing Viewpoints – Why Polar Opposites Should Not Attract the Parody Label Under the Fair Use Exception to Copyright Infringement. *Journal of Intellectual Property Law*, Vol. 21, Iss. 1, 2013
- Grad-Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. HVG-ORAC, Budapest, 2010

- Gorman Eric D.: Who Gets the Last Laugh? Satire, Doctrine of Fair Use, and Copywrong Infringement. *Temple Journal of Science, Technology & Environmental Law*, Vol. 29, No. 2, 2010
- Griffiths, Jonathan: Fair dealing after Deckmyn – The United Kingdom’s Defence for Caricature, Parody or Pastiche. In: Sam Ricketson – Megan Richardson (szerk.): *Research Handbook on Intellectual Property in Media and Entertainment*, Edward Elgar, m.a. 2017
- Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Online verzió*
- Hilty, Reto M. – Nérissou, Sylvie (szerk.): *Balancing Copyright – A Survey of National Approaches*. Springer, 2012
- Hugenholtz, P. Bernt – Senftleben, Martin: Fair Use in Europe: In Search of Flexibilities. *Amsterdam Law School Research Paper*, No. 2012-39, 2012
- Hung, Lisan: The Supreme Court Holds That Parody May Be a Fair Use Under Section 107 of the 1976 Copyright Act. *Computer & High Technology Law Journal*, Vol. 10, 1994
- Jütte, Bernd Justin: The EU’s Trouble with Mashups – From Disabling to Enabling a Digital Art Form. *Journal of Intellectual Property, Information Technology & E-Commerce Law*, Vol. 5, Iss. 3, 2014
- Kairalla, Ryan: Work as Weapon, Author as Target – Why Parodies that Target Authors (Not Just Their Works) Should Be Fair Uses. *New York University Journal of Intellectual Property & Entertainment Law*, Vol. 2, 2013
- Kampantai, Andromachi: Trademark Parody: Limit to the Concept of Dilution or Inherent Right of the Public? *UK Law Students Review*, Vol. 3, Iss. 1, 2015
- Kaplan, Lisa Moloff: Parody and the Fair Use Defense to Copyright Infringement: Appropriate Purpose and Object of Humor. *Arizona State Law Journal*, Vol. 26, 1994
- Kemp, Deborah J. – Forsythe, Lynn M. – Jones, Ida M.: Parody in Trademark Law – Dumb Starbucks Makes Trademark Law Look Dumb. *The John Marshall Review of Intellectual Property Law*, Vol. 14, 2015
- Kiss Zoltán: *Kommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Online jogtár verzió*
- Kur, Annette – Levin, Marianne (szerk.): *Intellectual Property Rights in a Fair World Trade System – Proposals for Reform of TRIPS*. Edwards Elgar, 2011
- Lai, Amy: Copyright Law and its Parody Defense – Multiple Legal Perspectives. *New York University Journal of Intellectual Property and Entertainment Law*, Vol. 4, No. 2, 2015
- Lampke, Monique Bradley: Why the Fair Use Defense of Free Speech or Parody Under the Anticybersquatting Consumer Protection Act Needs Judicial Review by the United States Supreme Court. *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*, Vol. 11, 2010
- Levin, Bob: *The Pirates and the Mouse – Disney’s War Against the Counterculture*. Fantagraphics Books, 2003
- Little, Laura E.: *Regulating Funny – Humor and the Law*. Cornell Law Review, Vol. 94, 2008
- McBride, L. David: Same Song, Different Verse – Parody as Fair Use After *Campbell v. Acuff-Rose Music, Inc.* *Oklahoma Law Review*, Vol. 48, 1995

- McGeeveran, William: The Imaginary Trademark Parody Crisis (and Real One). *Washington Law Review*, Vol. 90, 2015
- Meale, Darren – England, Paul: Barry Trotter and the Infringement of Copyright – Parody Rules in the UK. *Managing Intellectual Property*, Vol. 178, Iss. 34, 2008
- Mee, Ben: Laughing Matters: Parody and Satire in Australian Copyright Law. *Journal of Law, Information and Science*, Vol. 20, 2010
- Menell, Peter S.: Adapting Copyright for the Mashup Generation. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 164, 2016
- Mezei Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use-teszt fényében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/6
- Mezei Péter: Paródia az Európai Bíróságon. In: Homoki-Nagy Mária – Hajdú József (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016
- Nash, Alaina: Does the Parasitic Nature of Parody Justify Special Protection Under New Zealand's Copyright Regime? *Otago Law Review*, Vol. 11, No. 4, 2008
- Ochoa, Tyler T.: Dr. Seuss, the Juice and Fair Use – How the Grinch Silenced Parody. *Copyright Society of U.S.A. Journal*, Vol. 45, 2014
- Pessach, Guy: Toward a New Jurisprudence of Copyright Exemptions. *IDEA – The Intellectual Property Law Review*, Vol. 55, No. 2, 2015
- Posner, Richard A.: When is Parody Fair Use? *The Journal of Legal Studies*, Vol. 21, No. 1, 1992
- Reynolds, Graham J.: Necessarily Critical? The Adoption of a Parody Defence to Copyright Infringement in Canada. *Manitoba Law Journal*, Vol. 33, No. 2, 2009
- Romalho, Ana: Parody in Trademarks and Copyright – Has Humour Gone Too Far? *Cambridge Student Law Review*, Vol. 58, Iss. 5, 2009
- Ronan Deazley: Copyright and Parody: Taking Backward the Gowers Review? *The Modern Law Review*, Vol. 73, No. 5, 2010
- Rosati, Eleonora: Just a Laughing Matter? Why the Decision in Deckmyn is broader than parody. *Common Market Law Review*, Vol. 52, 2015
- Said, Zahr K.: Fair Use in the Digital Age, and *Campbell v. Acuff-Rose* at 21. *Washington Law Review*, Vol. 90, No. 2, 2015
- Schuler, Anna: Insta-Appropriation – Finding Boundaries for the Second Circuit's Fair Use Doctrine after *Campbell*. *Fordham Law Review*, Vol. 85, 2016
- Schwabach, Aaron: Reclaiming Copyright from the Outside In – What the Downfall Hitler Meme Means for the Transformative Works, Fair Use and Parody. *Buffalo Intellectual Property Law Journal*, Vol. VIII, Iss. 1, 2012
- Seucan, Andreea: The concept of parody. *Juridical Tribune*, Volume 5, Iss 1, 2015
- Seville, Catherine: The Space Needed for Parody within Copyright Law – Reflections Following *Deckmyn*. *National Law School of India Review*, Vol. 27, 2015

- Shipley, David E.: A Dangerous Undertaking Indeed: Juvenile Humor, Raunchy Jokes, Obscene Materials and Bad Taste in Copyright. *Kentucky Law Journal*, Vol. 98, 2010
- Simon, David A.: Reasonable Percetion and Parody in Copyright Law. *Utah Law Review*, No. 3, 2010
- Sites, Brian: Fair Use and the New Transformative. *Columbia Journal of Law & the Arts*, Vol. 39, 2016
- Smith, Marlin H.: The Limits of Copyright – Property, Parody and the Public Domain. *Duke Law Journal*, Vol. 42, 1993
- Spies, Anna: Revering Irreverence – A Fair Dealing Exception for Both Weapon and Target Parodies. *UNSW Law Journal*, Vol. 34, Iss. 3, 2011
- Thornton, Patrick K.: Cultural Behemoths Collide – Carol Burnett v. Family Guy. *Entertainment & Sports Law*, Vol. 25, No. 3, 2007, p. 8–9,
- Todd, Jeff: Satire in Defamation Law: Toward a Critical Understanding. *The Review of Litigation*, Vol. 35, 2016
- Torremas, Paul C. (szerk.): Copyright and Human Rights – Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy. *Kluwer Law International*, 2004
- Totah, Suheil Joseph: Copyright Law in Defense of Parody. *Golden Gate University Law Review*, Vol. 17, 1987
- Treiger-Bar-Am, Kim: Kant on Copyright: Rights of Transformative Authorship. *Cardozo Arts & Entertainment*, Vol. 25, No. 3, 2008
- Tune, Cydney A. – Leavitt, Jenna F.: Family Guy Creators’ Fair Use Wish Comes True. *Entertainment and Sport Lawyer*, Vol. 27, No. 2, 2009
- Ujhelyi Dávid: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/5
- Ujhelyi Dávid: Az IP Clause értelmezési lehetőségei az Egyesült Államok szerzői jogában. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/4
- van der Walt, A. J. – Shay, Richard Michael: Parody as a Means to Advance the Objectives of Copyright Law. *South African Mercantile Law Journal*, Vol. 25, 2013
- Vogel, Jason M.: The Cat in the Hat’s Latest Bad Trick: The Ninth Circuit’s Narrowing of the Parody Defense to Copyright Infringement in *Dr. Seuss Enterprises v. Penguin Books USA, Inc.* *Cardozo Law Review*, Vol. 20, 1998
- Warrington, Tara M.: Harry Potter and the Doctrine of Fair Use – Conjuring a New Copyright Complaint. *Florida Coastal Law Review*, Vol. 10, 2009
- Weir, Moana: Making Sense of Copyright Law Relating to Parody – A Moral Rights Perspective. *Monash University Law Review*, Vol 18, No 2, 1992
- Xalabarder, Raquel: The Role of the CJEU in Harmonizing EU Copyright Law. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, Vol. 47, 2016
- Yen, Alfred C.: When Authors Won’t Sell – Parody, Fair Use and Efficiency in Copyright Law. *University of Colorado Law Review*, Vol. 62, 1991

- Yonover, Geri J.: The „Dissing” of Da Vinci: The Imaginary Case of Leonardo v. Duchamp: Moral Rights, Parody, and Fair Use. *Valparaiso University Law Review*, Vol. 29, No. 2, 1995
- Yu, Peter K.: Can the Canadian UGC Exception Be Transplanted Abroad? *Intellectual Property Journal*, Vol. 26, 2014
- Zekos, Georgios I.: Copyrights and Trademarks in Cyberspace – A Legal and Economic Analysis. *Chicago-Kent Journal of Intellectual Property*, Vol. 15, 2016
- Zissu, Roger L.: Funny is Fair – The Case for According Increased Value to Humor in Copyright Fair Use Analysis. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 55, 2008

Jogforrások

- 1969. évi III. törvény a szerzői jogról
- 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról
- Autoriöguse seadus, Vastu vöetud 11.11.1992, RT I 1992, 49, 615, jõustumine 12.12.1992 (észti szerzői jogi törvény)
- Autortiesību likums (Ar grozījumiem: 31.12.2014) (lett szerzői jogi törvény)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK (2001. május 22.) irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról
- Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, 1886/1979. Magyarországon az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet hirdette ki
- Bundesgesetz vom 9. Oktober 1992 über das Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (stand am 1. Januar 2011) (a svájci szerzői jogi törvény)
- Code de la propriété intellectuelle (version consolidée au 25 avril 2016) (a szellemi alkotásokról szóló francia törvény)
- Código do Direito de Autor e dos Direitos Conexos (Aprovado pelo Decreto-Lei n.º 63/85, de 14 de Março, e alterado pelas Leis n.ºs 45/85, de 17 de Setembro, e 114/91, de 3 de Setembro, e Decretos-Leis n.ºs 332/97 e 334/97, ambos de 27 de Novembro, pela Lei n.º 50/2004, de 24 de Agosto, pela Lei n.º 24/2006 de 30 de Junho e pela Lei n.º 16/2008, de 1 de Abril) (portugál szerzői jogi törvény)
- Copyright Act (R.S.C., 1985, c. C-42) (consolidated version, status as at June 21, 2016) (Kanada szerzői jogi törvénye)
- Copyright Act 1968 (consolidated as of July 6, 2016) (ausztrál szerzői jogi törvény)
- Copyright Act of 2000 (Chapter 415) as amended up to Act No. VIII of 2011. (Málta szerzői jogi törvénye)
- Copyright and Related Rights Act, 2000 (No. 28 of 2000) (ír szerzői jogi törvény)
- Copyright, Designs and Patents Act of 1988 (az Egyesült Királyság szellemi alkotásokról szóló törvénye)

- Įstatymo dėl autorių teisių ir gretutinių teisių Nr. VIII-1185 18 gegužė 1999 (kaip nauja versija 5 Kov 2005 – Nr. IX-1355) (Su pakeitimais, Kovo 13, 2008 – pagal Įstatymą Nr X-1454) (litván szerzői jogi törvény)
- Lege nr. 8 din 14 martie 1996 privind dreptul de autor si drepturile conexe (román szerzői jogi törvény)
- Legge 22 aprile 1941, n. 633 sulla protezione del diritto d'autore e di altri diritti connessi al suo esercizio (aggiornata con le modifiche introdotte dal decreto-legge 30 aprile 2010, n. 64) (olasz szerzői jogi törvény)
- Ley N° 21/2014, de 4 de noviembre, por la que se modifica el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual aprobado por Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, y la Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil (a szellemi alkotásokról szóló spanyol törvény)
- Loi du 18 avril 2004 modifiant 1) la loi du 18 avril 2001 sur les droits d'auteur, les droits voisins et les bases de données, et 2) la loi modifiée du 20 juillet 1992 portant modification du régime des brevets d'invention (Luxemburg szerzői jogi törvénye)
- Loi du 19 avril 2014 portant insertion du Livre XI 'Propriété intellectuelle' dans le Code de droit économique, et portant insertion des dispositions propres au Livre XI dans les Livres I, XV et XVII du même Code (a szellemi alkotásokról szóló belga törvény)
- The Copyright Act of 1976. 17 U.S.C. §§ 101-810 (2014) (az Egyesült Államok szerzői jogi törvénye)
- Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) Agreement, 1994. Magyarországon az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény hirdette ki
- Úplné znění zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském a právech příbuzných ve znění zákonů č. 81/2005 Sb. , č. 61/2006 Sb. a 216/2006 Sb (a cseh szerzői jogi törvény)
- Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273) (a német szerzői jogi törvény)
- Ustawaz dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (zmieniona od 20 maja 2016) (a lengyel szerzői jogi törvény)
- Wet van 23 september 1912, houdende nieuwe regeling van het auteursrecht (a holland szerzői jogi törvény)
- Zákon č. 185/2015 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (v znení zákona č. 125/2016 Z.z.) (a szlovák szerzői jogi törvény)
- Zakon o Autorskom i Srodnim Pravima, 2010 (a bosnyák szerzői jogi törvény)
- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima i Djela o izmjenama i dopunama zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (OG NN. 167/2003, 79/2007, 80/2011, 141/2013, 127/2014) (a horvát szerzői jogi törvény)
- Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/2007 – uradno prečiščeno besedilo; št. 68/2008, št. 110/2013, št. 56/2015) (a szlovén szerzői jogi törvény)
- Закон о ауторском и сродним правима („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009, 99/2011 и 119/2012 од 17.12.2012. године) (a szerb szerzői jogi törvény)

Bírósági döntések

- Bourne Co. v. Twentieth Century Fox Film Corp. 602 F. Supp.2d 499 (2009)
- Bundesgerichtshof, I ZR 9/15, 2016
- Burnett v. Twentieth Century Fox Film Corp., 491 F. Supp. 2d 962, 974 (2007)
- C-117/13. Technische Universität Darmstadt v. Eugen Ulmer KG
- C-160/15. GS Media BV v Sanoma Media Netherlands BV
- C-174/15. Vereniging Openbare Bibliotheken v. Vereniging Nederlands Uitgeversverbond
- C-201/13. Johan Deckmyn v. Vandersteen
- C-348/13. sz. BestWater International GmbH v. Michael Mebes
- C-403/08. és C-429/08 (egyésített ügyek). Football Association Premier League Ltd v. QC Leisure
- C-466/12. Svensson v. Retriever Sverige AB
- Campbell v. Acuff-Rose Music (92-1292), 510 U.S. 569 (1994)
- Dr. Seuss Enters., LP v. Penguin Books USA, Inc., 109 F.3d 1394 (9th Cir. 1997)
- Elsmere Music v. National Broadcasting Co., 623 F.2d 252 – Court of Appeals, 2nd Circuit (1980)
- Leibovitz v. Paramount Pictures Corporation, 137 F.3d 109 (2d Cir. 1998)
- Sony Corp. of America v. Universal City Studios, Inc., 464 U.S. 417, 451 (1984)
- Walt Disney Productions v. the Air Pirates, 581 F.2d 751 (9th Cir. 1978)

SZJSZT-szakvélemények

- SZJSZT-13/2003 (Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmekben)
- SZJSZT-16/2008 (Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása)
- SZJSZT-39/2002 (Flintstones figurák felhasználása reklámcélokra)

Hatástanulmányok, szakvélemények

- European Copyright Society: Limitations and exceptions as key elements of the legal framework for copyright in the European Union – Opinion on The Judgment of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn. 2014b
- European Copyright Society: Opinion on The Judgment of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn. 2014a
- Gowers Review of Intellectual Property, 2006
- Hargreaves, Ian: Digital Opportunity – A Review of Intellectual Property and Growth. Independent Report, 2011

- Intellectual Property Office (United Kingdom): Copyright and the Economic Effects of Parody – An Empirical Study of Music Videos on the YouTube Platform and an Assessment of the Regulatory Options. 2013a
- Intellectual Property Office (United Kingdom): The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions – A Comparative Review of the Underlying Principles. 2013b
- Lee, Yin Harn: United Kingdom Copyright Decisions and Legislative Developments 2014. Max Planck Institute for Innovation and Competition, Report, 2015
- Modernising Copyright – The Report of the Copyright Committee. Dublin, 2013
- Villalón, Pedro Cruz főtanácsnoki indítványa a C-201/13. sz. ügyben. 2014. május 22.
- Westkamp, Guido: The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States. Queen Mary Intellectual Property Research Institute, 2007

Internetes források

- Husovec, Martin: Slovakia adopts a new Copyright Act: It's a Mixed Bag – Part I. Kluwer Copyright Blog, blogbejegyzés, 2016. február 29.
- Mezei Péter: Paródia az Európai Bíróságon. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2014. június 23.
- Mezei Péter: Vicces kedvében van az Európai Unió Bírósága. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2014. szeptember 10.
- Rosati, Eleonora: Is UK parody exception a parody of a parody exception? IPKat, blogbejegyzés, 2014. március 29.
- Rosati, Eleonora: Parody and free use in Germany: Federal Court of Justice decides first parody case after Deckmyn. The IPKat, blogbejegyzés, 2016. szeptember 6.
- Ujhelyi Dávid: Paródiával kapcsolatos döntés született Németországban. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2016. szeptember 7.

Egyéb források

- Eöry Vilma: Magyar értelmező szótár diákoknak – Szómagyarázatok példamondatokkal. Tinta Tankönyvkiadó, Budapest, 2010
- Ortutay Gyula (szerk.): Magyar néprajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977–1982